

From trash to treasure

En undersökning av kvartersnära återbruk i Sverige

MAJA DAHLBOM 2020
MVEM12 EXAMENSARBETE FÖR MASTEREXAMEN 30 HP
MILJÖVETENSKAP | LUNDS UNIVERSITET

LUNDS
UNIVERSITET

WWW.CEC.LU.SE
WWW.LU.SE

Lunds universitet

Miljövetenskaplig utbildning
Centrum för miljö- och
klimatforskning
Ekologihuset
223 62 Lund

From trash to treasure

En undersökning av kvartersnära återbruk i Sverige

Maja Dahlbom

2020

LUNDS
UNIVERSITET

Maja Dahlbom

MVEM12 Examensarbete för masterexamen 30 hp, Lunds universitet

Intern handledare: Charlotte Leire, IIIIEE, Lunds universitet

Externa handledare: Marie Castor, VA SYD och Helena Ensegård,

Miljöbron

CEC - Centrum för miljö- och klimatforskning

Lunds universitet

Lund 2020

Abstract

Today we wear and tear objects and materials, in line with the linear economy. By instead reusing, the need for new production decreases, and so the extraction of raw materials, greenhouse gas emissions and generation of waste. By increasing the reuse rate, we can strive towards a circular economy and climb EUs waste hierarchy. The aim of this master's dissertation was to study different business models for neighbourhood close reuse centres in Sweden to identify successful strategies, related to increasing the reuse rate. Furthermore, this dissertation also aimed to investigate the opportunities for the reuse centre ReTuren in Malmö to improve its business model. Seven businesses were identified and interviewed. Successful strategies showed to integrate both social and environmental sustainability aspects, for example by offer free activities: exchange corner, workshops, lending of tools and repair equipment. It is also of great importance to place the reuse centre where people pass by. Regarding ReTuren, a survey was sent to visitors, and the results showed that there is a wish for improvements. Compared to the successful strategies, ReTuren has potential for improvements by offering more workshops, lending of tools and a better organised exchange corner. Lastly, the business models and its different successful strategies were compared to make a template of the best neighbourhood close reuse centre, in terms of contributing to an increased interest for reuse and an increased reuse rate. When conducting a reuse centre, the previous mentioned successful strategies should be taken into account. It is also of great importance that municipalities prioritise and encourage reuse among the population by providing reuse centres close to different neighbourhoods.

Populärvetenskaplig sammanfattning

From trash to treasure – detta är återbruk

Vi lever idag i ett samhälle där "slit och släng" är vanligt för bland annat kläder, möbler och leksaker. När något går sönder eller en nyare modell finns ute på marknaden slängs många föremål som hade kunnat användas (återbrukas). Att slänga föremål som fungerar eller hade kunnat lagas, skadar miljön. Det finns en tro om att återbruk av föremål inte är fräscht, tidskrävande eller bara till för en viss målgrupp. Så behöver det inte vara.

ReTuren i Malmö stad är ett exempel på att återbruk är till för alla. ReTuren har utvecklats av det kommunala vatten- och avfallsbolaget VA SYD för att göra det lätt för stadens invånare att återbruka. Två ReTuren finns i Malmö, ett är större med bytेशörna, café och verkstad. Det andra är mindre med bytेशörna och bara öppen för boende i kvarteret. Det behövs inte bil för att ta sig till ReTuren, och föremålen du vill byta kan du bära dit eller hem. Men bara för att det finns ett ställe för återbruk betyder det inte att intresset för återbruk finns, så frågan som ställs i denna uppsats är: hur ska ett återbruk utformas för att intresset för att återbruk ska öka?

Det visade sig att det finns liknande ställen som ReTuren runt om i Sverige. Fem andra återbruk har intervjuats för att ta del av lyckade och mindre lyckade metoder för att svara på frågan. En lyckad metod leder till att intresset för återbruk ökar. Att placera återbruket på en plats där folk rör sig är viktigt för att locka besökare och väcka intresse. När besökare väl kommer in i lokalen är det trevligt om det ser rent och fräscht ut, för att göra det tydligt att återbruk inte är ofräscht. Att kombinera flera olika delar, exempelvis bytेशörna, utlåning av verktyg, verkstad, café och workshops kan locka fler personer. En kombination av olika delar kan medföra fördelar för miljön, genom avfallsminimering och även fördelar för det sociala livet, till exempel kan workshops och café vara en plats för nya relationer. Att ta hjälp av andra aktörer är fördelaktigt då olika kunskaper blandas och möjligheterna att utveckla återbruket blir fler. Det visade sig vara svårt att hitta aktörer som vill betala för återbruket, men genom att kombinera fördelar för miljön och det sociala kan olika aktörer bli intresserade och villiga att betala för återbruket.

Det behövs en beteendeförändring hos privatpersoner gällande återbruk, då återbruk faktiskt är till för alla. Men det är viktigt att kommuner sprider information och gör det möjligt och enkelt för sina invånare att återbruka, för att intresset för återbruk ska öka, vilket i sin tur kommer medföra miljövinster.

Innehållsförteckning

Abstract	5
Populärvetenskaplig sammanfattning	7
Innehållsförteckning	9
1 Inledning	11
1.1 Syfte och frågeställning	13
1.2 Avgränsning	14
2 Bakgrund	15
2.1 Cirkulär ekonomi	15
2.2 Cirkulära affärsmodeller	15
2.3 Beteendeförändring	16
3 Metod	19
3.1 Litteratursökning	20
3.2 Intervjuer	20
3.2.1 Respondenter	20
3.2.2 Utformning av intervjuer	22
3.2.3 Analys av intervjusvar	22
3.3 Enkät om utvalt återbruk: ReTuren på Spårvägen	23
3.3.1 Respondenter	23
3.3.2 Utformning av enkät	23
3.3.3 Analys av enkätsvar	24
3.4 Ingående studie av ReTuren på Spårvägen	24
4 Resultat	25
4.1 Affärsmodeller för kvartersnära återbruk i Sverige	25
4.1.1 ReTuren i Malmö	25
4.1.1.1 ReTuren på Lindängen	25

4.1.1.2	ReTuren på Spårvägen.....	27
4.1.2	Fixa Till i Lund	28
4.1.3	Magneten i Hässleholm	29
4.1.4	Returpunkt Sundbyberg	30
4.1.5	Pop-up återbruk i Stockholm	31
4.1.6	Fixoteket Göteborg	32
4.2	Sammanställning av intervjuer	34
4.2.1	Affärsmodeller för de olika återbruken	35
4.2.2	Framgångsrika strategier	37
4.2.3	Förbättringspotential.....	39
4.2.4	Beteendeförändring.....	40
4.3	Resultat från enkäten om ReTuren på Spårvägen.....	40
4.3.1	Sammanfattning av enkätsvar	42
4.4	Ingående studie av ReTuren på Spårvägen	42
5	Diskussion	45
5.1	Affärsmodeller för kvartersnära återbruk i Sverige.....	45
5.2	Ingående studie: ReTuren på Spårvägen	46
5.3	Utformning av kvartersnära återbruk för bästa effekt	47
5.4	Metoddiskussion och framtida studier.....	49
6	Slutsats	51
7	Tack.....	53
8	Referenser.....	55
	Bilaga 1 – Intervjuguide.....	59
	Bilaga 2 – Enkätfrågor	61

1 Inledning

År 2018 behandlades närmre 4,8 miljoner ton hushållsavfall i Sverige, av vilket varje svensk i snitt stod för 466 kg hushållsavfall. Behandlingen skedde genom energiutvinning (förbränning, 49,5 %), materialåtervinning (34,3 %), biologisk återvinning (15,5 %) samt deponering (0,7 %) (Avfall Sverige, 2019). De senaste åren har utsläppen av växthusgaser från förbränning av avfall ökat. För att minska utsläppen föreslår Naturvårdsverket (2019 a) att ökning av andelen avfall som återanvänds och materialåtervinns bör prioriteras (Naturvårdsverket, 2019 a). Återanvändning medför framförallt två miljöfördelar: minskat behov av nyproduktion, och på så sätt minskat uttag av råmaterial, samt minskat behov av omhändertagande processer vid slutstadiet (Castellani et al., 2015; Cooper & Gutowski, 2015). I sin tur medför det minskade utsläpp av växthusgaser, jämfört med om föremålet skulle slängas och ett nytt hade producerats (Fortuna & Diyamandoglu, 2017). Exempelvis har Björkåfrihet¹ (2019) jämfört klimatpåverkan, i koldioxidekvivalenter, från second hand-kläder med nyproducerade kläder. Resultatet visade att klimatpåverkan från ett second hand-klädesplagg motsvarade klimatpåverkan från 194–394 nyproducerade kläder, beroende på vilken typ av klädesplagg (Hällje, 2019).

Idag står utvinning och bearbetning av naturresurser för hälften av de totala växthusgasutsläppen samt mer än 90 % av förlusten av biologisk mångfald, något som kan motverkas om en cirkulär ekonomi uppnås (Europeiska kommissionen, 2020). Genom återanvändning främjas även en god hushållning av resurser, vilket är ett sätt att uppnå ett kretslopp för föremål och material och bidra till en cirkulär ekonomi (Naturvårdsverket, 2018). Att återbruka ett föremål är det mest miljövänliga, då förebyggande åtgärder inte är möjligt, baserat på avfallshierarkin (Sveriges miljömål, 2017 a).

Sveriges lagstiftning gällande avfall baseras på EU:s Avfallsdirektiv (2008/98/EG). I direktivet finns avfallshierarkin i Artikel 4, vilken är en prioriteringsordning för hantering av avfall. Prioritering är följande: förebyggande, förberedelse för återanvändning, materialåtervinning, annan återvinning (till exempel energiåtervinna) och sist bortskaffande. Förberedande för återanvändning preciseras i Artikel 3 i direktivet och innebär att ett föremål som är avfall kontrolleras, rengörs

¹ Björkåfrihet är en ideell förening som har second hand-butiker på olika ställen i Sverige.

och repareras för att sedan användas igen. Även i Miljöbalken (SFS 1998:808) 15 kap. återfinns hierarkin, där återanvändning beskrivs som att använda ett föremål, vilket inte definieras som avfall, igen på samma sätt vilket det var avsett för. Miljöbalkens övergripande bestämmelser i 1 kap redogör att återanvändning och hushållning av resurser ska främjas, för att på så sätt uppnå ett kretslopp.

Hållbar konsumtion och produktion behandlas i Mål 12 i Agenda 2030, vilka Förenta Nationernas medlemsländer antog 2015 för att bland annat lösa klimatkrisen samt uppnå en hållbar utveckling miljömässigt, socialt och ekonomiskt (United Nations Development Programme [UNDP], 2015 a). Ett av delmålen till Mål 12 syftar till att minska mängden avfall genom att förebygga, minska, återbruka och återvinna avfall (UNDP, 2015 b). På nationell nivå finns miljömålet Begränsad Klimatpåverkan, där kommuners översiktsplan och detaljplan är väsentliga för måluppfyllelse. Planerna innefattar bland annat bestämmelser gällande den fysiska planeringen samt avfallshanteringen i kommunen (Sveriges miljömål, 2017 b).

Det är kommunernas ansvar att främja arbetet med förberedande för återanvändning, något många kommuner gör idag (Avfall Sverige, 2019). Det avfall som lämnas till en återvinningscentral (ÅVC) hamnar i kommunens ägor och ska enligt Miljöbalken 15 kap. 10 § behandlas i enlighet med avfallshierarkin, exempelvis genom förberedelse för återanvändning. Det finns alltså inga legala hinder för att återbruka det avfall som lämnas på ÅVC (Avfall Sverige, 2018 a). Trots detta finns det endast möjlighet till återanvändning av föremål och material tillgängligt på knappt 60 procent av landets ÅVC:er. År 2018 uppgick den insamlade mängden avfall för återbruk på ÅVC:er till 27 000 ton, vilket är en ökning med 98 % sedan 2014. Textilier och annat ”loppismaterial” utgör majoriteten av det insamlade avfallet, räknat på vikt, medan byggmaterial endast utgör en liten andel. I många fall går det insamlade avfallet till hjälporganisationer vilka skänker eller säljer det vidare (Avfall Sverige, 2019). I en fallstudie utförd av Avfall Sverige (2018) visade det sig att hela 18 viktprocent av grovavfallet på två ÅVC:er hade kunnat återbrukas. I samma studie konstateras det att kommunerna har ett intresse för att öka återbrukandet och då klättra högre upp i avfallshierarkin (Avfall Sverige, 2018 b).

Enligt en undersökning utförd av Milios & Dalhammar (2020) är nästan en fjärdedel av de inlämnade produkterna och materialet på två svenska ÅVC:er återbrukbart. Det handlar om möbler, byggnadsmaterial och elektronisk utrustning. Andra produkttyper, textilier exempelvis, lämnas ofta till välgörenhetsorganisationer och förekommer därför inte i någon större utsträckning på en ÅVC. Det finns potential att öka återbrukandet av möbler, byggnadsmaterial och elektronisk utrustning på ÅVC:er. Men för att göra det ekonomiskt försvarbart behöver samarbeten med aktörer inom produktgrupperna upprättas. Samarbeten kan påverka marknaden för återbrukade varor inom dessa produktgrupper och i framtiden öka andelen som återbrukas (Milios & Dalhammar, 2020).

I en studie av Cole et al. (2014) konstateras det att avfallshanteringen bör ändra fokus från materialåtervinning till att satsa mer på återbruk och förebyggande

åtgärder. Dessutom måste information nå ut till användare för att en beteendeförändring ska ske (Cole et al., 2014). Vidare bör återbruken placeras på en central plats för att personer ska återbruka mer (Watson et al., 2017).

I en undersökning från Naturvårdsverket (2019 b), utförd av Gullers Grupp 2019, har 1000 personers attityd, beteende och kunskap kring hållbar konsumtion av textilier undersökts. Resultatet visade att 73 % av respondenterna kunde tänka sig att köpa mer begagnade kläder om de var medvetna om miljövinsten. Detta är en ökning från året innan (2018), då andelen endast var 44 %. Andelen som faktiskt köper begagnade kläder var dock bara 52 % 2019, respektive 36 % för 2018. Vad gäller att göra sig av med hela textilier lämnar 72 % till välgörenhet. Även att sälja, ge till vänner, lämna till återvinning eller insamling i butik är vanliga tillvägagångssätt för att bli av med hela textilier (Naturvårdsverket, 2019 b). För att öka intresset kring återbruk är det grundläggande att det finns möjlighet att återbruka, något som lokala aktörer kan arbeta strategiskt med (Cox et al., 2010).

Malmö Stad vill öka förutsättningarna för medborgarna att kunna konsumera hållbart, till exempel genom det kvartersnära återbruket ReTuren som VA SYD² har tagit fram (Malmö Stad, u.å.). VA SYD har idag två olika ReTuren i Malmö stad, som båda möjliggör återbruk: Mötesplats ReTuren på Lindängen samt ReTuren i kvarteret Spårvägen. Båda ReTuren studeras mer ingående i avsnitt 4.1.1. ReTuren på Spårvägen är ett pågående projekt, men VA SYD vill att det, precis som Mötesplats ReTuren på Lindängen, ska bli en permanent verksamhet. (M. Castor och S. Upadhyaya personlig kontakt 26 februari 2020). Därför är VA SYD intresserade av att veta hur en affärsmodell för kvartersnära återbruk kan utformas för att bidra till att öka intresse för återbruk samt öka återbrukandet i staden. De är även intresserade av att veta hur ett återbruk kan finansieras och vilka aktörer som är lämpliga för samarbeten, samt vilka strategier som visat sig vara framgångsrika och mindre framgångsrika för att skapa värde i affärsmodellen för kvartersnära återbruk.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats var att undersöka olika affärsmodeller för kvartersnära återbruk i Sverige. Framgångsrika strategier och förbättringspotential ska identifieras, samt huruvida de bidragit till beteendeförändring hos användarna, vad gäller ändrad syn på och intresse för återbruk, samt ökat återbrukande. De utvalda återbrukens strategier ska sedan jämföras med ReTuren på Spårvägen i Malmö för att utvärdera

² VA SYD är ett kommunalförbund vilka ansvarar för vatten och avlopp i sina fem ägarkommuner: Burlöv, Eslöv, Lomma, Lund och Malmö. De ansvarar även för insamling av hushålls- och matavfall i Burlöv och Malmö (VA SYD, 2019).

dess förutsättningar samt förbättringsmöjligheter, för att bidra till en beteendeförändring hos användarna. Samtliga studerade affärsmodeller, inklusive ReTuren på Spårvägen, ska utgöra ett underlag för att slutligen ta fram en affärsmodell för ett återbruk som bidrar till beteendeförändring vad gäller återbruk. Uppsatsen skrivs på uppdrag av VA SYD. Frågeställningar är följande:

1. Vilka kvartersnära återbruk finns i Sverige idag, och hur ser respektive affärsmodell ut?
2. Vilka möjligheter har ReTuren på Spårvägen i Malmö att utveckla sin affärsmodell?
3. Hur kan ett återbruk utformas på bästa sätt för att bidra till en ändrad syn på och ökat intresse för återbruk, samt öka återbrukandet?

1.2 Avgränsning

I denna uppsats används ordet *återbruk*, vilket syftar till både återanvändning samt förberedelse för återanvändning. Det kan vara byte av föremål (kläder, leksaker och möbler med mera), samt lagning eller reovering av föremål för att sedan använda det igen. Insamling av annat avfall för återbruk, exempelvis byggavfall, ingår inte i denna studie. Studien fokuserar på affärsmodeller för kvartersnära återbruk i Sverige. Med kvartersnära menas ett avstånd en person kan frakta det eller de föremål som återbrukas genom gång eller på cykel. För ett mindre föremål, exempelvis ett klädesplagg, kan avståndet vara längre och för ett större föremål, exempelvis en soffa, blir avståndet kortare. Affärsmodell innefattar här vad återbruket erbjuder i form av tjänster, hur det finansieras, vilka aktörer som är delaktiga samt vilken målgrupp de riktar sig till. Med framgångsrika strategier menas här strategier, metoder eller tillvägagångssätt aktörer använt sig av för att skapa värde (ökat återbrukandet) i sin verksamhet eller projekt. Förbättringspotential innefattar strategier, metoder eller tillvägagångssätt aktörer tänker sig kan öka värdet ännu mer.

Produktion och val av design av föremålen är utanför denna studies gränser. Eventuella hinder för användare vad gäller att besöka och använda återbruken i fråga studeras inte. Vidare kommer inte socioekonomiska skillnader hos personer som återbrukar eller bor i närheten av ett återbruk studeras i denna uppsats.

2 Bakgrund

2.1 Cirkulär ekonomi

Idag produceras, används och slängs produkter och material i snabb takt i enlighet med den linjära ekonomin. Det bidrar till ökade avfallsmängder, utsläpp av växthusgaser och så småningom brist på råmaterial (Mont et al., 2017). I en cirkulär ekonomi premieras återbruk och återvinning av produkter och material, vilket minskar behovet av att tillföra råmaterial. Det kan i sin tur bidra till en god hushållning av jordens naturresurser (Mont et al., 2017; Nußholz, 2017).

En central del i den cirkulära ekonomin är principen ”3R”: reduce (förebygga), reuse (återbruka) och recycle (återvinna). Principen bygger på EU:s avfallshierarki och ses ofta som en grundpelare i den cirkulära ekonomin som företag jobbar utefter (Ghisellini et al., 2016). Principen innebär att produkter ska designas så att de kan återbrukas, lagas eller materialåtervinnas för att undvika uppkomst av avfall. Även komponenter i föremål ska designas så att de kan bytas ut och materialåtervinnas vid behov (Ellen MacArthur Foundation, 2017).

Europeiska kommissionen har i mars 2020 antagit en ny plan för cirkulär ekonomi, vilken fokuserar på att produkter inom EU ska bli mer hållbara. Exempelvis ska textil- och elektronikprodukter göras mer hållbara genom att designas på ett sätt som möjliggör återanvändning samt lagning/repairation. Det preciseras även att möjligheten för återanvändning av dessa produkter ska utökas och göras enklare, för att uppnå en mer cirkulär ekonomi (Europeiska kommissionen, 2020). Till följd av detta ökar livslängden på föremål och material då flödet av dessa blir cirkulärt. Det cirkulära flödet kan minska energibehovet och utsläppen som annars förekommer vid nyttillverkning (Mont et al., 2017).

2.2 Cirkulära affärsmodeller

Begreppet cirkulär affärsmodell överlappar konceptet med cirkulära flöden. Ett cirkulärt flöde av resurser, så som föremål och material, uppnås genom att resurserna innefattas i ett tillbakaflöde. Tillbakaflödet för tillbaka resurserna från konsument till producent, med eller utan mellanhänder. Detta innefattar alltså återbruk - både

direkt användning och reparation av föremål för återbruk (Linder & Williander, 2015). För att ställa om till en cirkulär ekonomi behöver affärsmodeller utformas mer cirkulärt (Tunn et al., 2019). Affärsmodellen grundas då i att ta tillvara på värdet av produkter och material genom att arbeta med cirkulära flöden, exempelvis tillbakaflöden (Mont et al., 2017; Nußholz, 2017).

En affärsmodell innefattar ett företags affärsverksamhet genom att beskriva hur värde skapas, levereras samt erhålls (Nußholz, 2017). Osterwalder & Pigneur (2010) preciserar nio delar en affärsmodell bör innefatta: värdeerbjudande, kundrelationer, kundsegment, distribution, nyckelparters, nyckelaktiviteter, nyckelresurser, kostnader och intäkter. Värdeerbjudande handlar om vad verksamheten gör, exempelvis erbjuda tjänster eller produkter som medför värde till kunderna. Kundrelationer och kundsegment innefattar relationen till kunder respektive vilken eller vilka målgrupper som adresseras. Distribution ska beskriva hur den erbjuda tjänsten eller produkten ska levereras till målgruppen. Nyckelparters och nyckelaktiviteter beskriver vilka parternas som är aktuella för verksamheten respektive verksamhetens aktiviteter, exempelvis produktion. Nyckelresurser handlar om vilka resurser som behövs för att kunna leverera verksamhetens tjänst eller produkt. Avslutningsvis ska verksamhetens olika typer av kostnader samt intäkter beskrivas (Osterwalder & Pigneur, 2010).

Ett företag som vill arbeta i enlighet med den cirkulära ekonomin bör etablera en cirkulär affärsmodell. De produkter eller tjänster som en cirkulär affärsmodell erbjuder ska motsvara traditionella produkter eller tjänster, men på ett resurseffektivare sätt (Lewandowski, 2016). Att skapa värde är centralt för affärsmodeller och dess utveckling. För en cirkulär affärsmodell innebär det, utöver den ekonomiska aspekten, även att skapa värde för en bredare målgrupp samt att innefatta sociala och miljömässiga hållbarhetsaspekter (Antikainen & Valkokari, 2016). Att jobba cirkulärt kan även medföra att affärsverksamheten är bättre förberedd för att klara av fysiska eller ekonomiska utmaningar. Dessutom kan en cirkulär affärsmodell vara i framkant vad gäller lagkrav eller krav från marknaden gällande miljöarbete. Det kan även vara till fördel för att stärka varumärket och locka nya kunder (Mont et al., 2017). Att arbeta kostnadseffektivt, genom nämnda cirkulära aktiviteter, är en centralt för att en cirkulär affärsmodell ska bli framgångsrik (Ranta et al., 2018).

2.3 Beteendeförändring

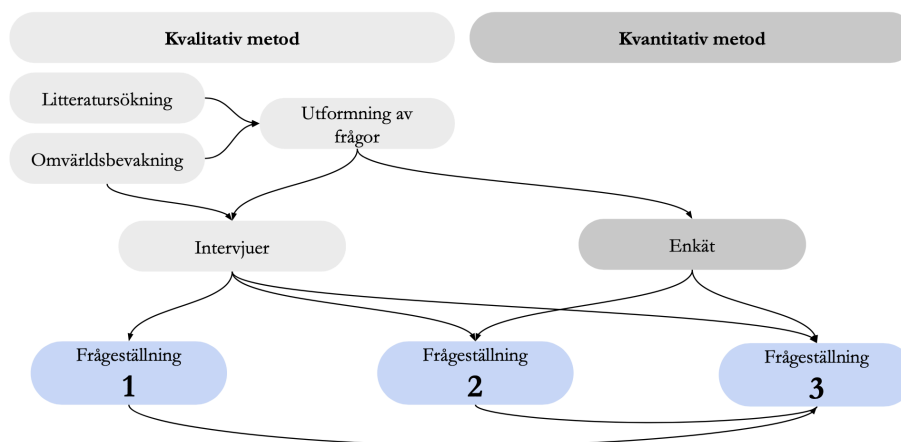
För att övergå till en cirkulär ekonomi i samhället krävs en beteendeförändring hos konsumenter, då just människors beteende idag anses vara en barriär för att uppnå en cirkulär ekonomi. Det krävs information om återbruk, för att påvisa fördelarna med återbruk gentemot återvinning, då användare ofta inte är medvetna om fördelarna (Dalhammar & Milios, 2016). I dagsläget finns det en utbredd återvinningsnorm i

samhället, något många förknippar med att göra något bra för miljön. Normen gör det svårt att skifta fokus från återvinning till återbruk, som faktiskt är bättre för miljön (Thomas & Sharp, 2013). Dock kan normer verka beteendeförändrande, då de är informella skyldigheter, likt återvinningsnormen. Individens beteende kan påverkas genom att se andra personers beteende. Kunamaneni et al. (2019) konstaterar att regeringen har en avgörande roll när det kommer till en beteendeförändring från återvinning till återbruk. Genom regeringsstöd, exempelvis politiska styrmedel, kan återbruk prioriteras före återvinning i första hand av företag och kommuner. Prioriteringen kan leda till att nya normer antas och återbrukandet ökar (Kunamaneni et al., 2019).

För att övergå till en mer cirkulär ekonomi där återbruk prioriteras mer än återvinning krävs cirkulära affärsmodeller vars fokus ligger på cirkulära flöden av föremål och material. Det kan i sin tur bidra till en beteendeförändring i samhället som leder till ökat återbrukande och ett steg upp i avfallshierarkin.

3 Metod

I denna uppsats har en kvalitativ och en kvantitativ metod använts, illustrerad i figur 1. Den kvalitativa metoden bestod inledningsvis av en litteratursökning och en omvärldsbevakning för att identifiera kvartersnära återbruk i Sverige. Semistrukturerade intervjuer hölls med aktörer från de olika kvartersnära återbruken, för att identifiera och analysera dess affärsmodeller och besvara den första frågeställningen. Den kvantitativa metoden, bestod av enkäter vilka skickades till boende i kvarteret Spårvägen. Svaren från intervjuerna och enkäterna användes sedan i den ingående studien av ReTuren på Spårvägen. Identifierade framgångsrika strategier och förbättringspotential från samtliga återbruk jämfördes med ReTurens affärsmodell. Jämförelsen gav svar på den andra frågeställningen. Slutligen bidrog både den kvalitativa och kvantitativa metoden till att besvara den tredje frågeställningen och ge förslag på utformning av affärsmodell för återbruk.

Figur 1. Illustration av vald metod.

Pilarna från respektive ruta indikerar hur den kvalitativa och kvantitativa metoden tagit form, samt vilken eller vilka frågeställningar som besvarats med respektive metod. (Illustration gjord av författare.)

3.1 Litteratursökning

Genom att söka på Web of Science samt LUBsearch har vetenskapliga artiklar gällande återbruk samt affärsmodeller identifierats. Följande sökord har använts: *reuse, circular economy, household waste, household appliance, second hand, curbside, waste prevention, business model, waste hierarchy* och *circular business model*. Sökorden har använts ensamma och i olika kombinationer med varandra. Sökningen gjordes på engelska. Inledande sökningar gav många resultat på båda sökdata-baser, varav de flesta artiklar var irrelevanta. Därför smalnades sökningen av genom att lägga till *NOT design* respektive *NOT electronic/electrical* då flera av resultaten handlade om design av föremål samt specifikt om elektroniska/elektriska föremål. Därefter gav sökningen ett fåtal vetenskapliga artiklar från respektive databas, varav några med relevans för denna uppsats. Därefter har ytterligare relevanta artiklar identifierats genom de redan identifierade vetenskapliga artiklarna, ett så kallat snöbollsurval (Bryman, 2018: 243–245). Rapporter från Avfall Sverige, vilka inte är tillgängliga utan prenumeration, erhöles av Marie Castor på VA SYD.

3.2 Intervjuer

Semistrukturerade intervjuer har hållits med personer som arbetar med återbruk i sex svenska städer, vilka ligger inom ramen för uppsatsens avgränsningar. Inledningsvis erhöles tips om återbruk från Marie Castor i följande städer: Lund, Hässleholm, Sundbyberg, Stockholm och Göteborg.Handledare Charlotte Leire gav tips om, samt kontaktuppgifter till återbruket i Lund och Göteborg. Genom de erhållna tipsen gjordes ett bekvämlighetsurval, som Bryman (2018: 243–245) beskriver som val av relevanta personer för forskningsfrågorna samt baserat på att de var tillgängliga för intervju.

För att identifiera ytterligare återbruk gjordes en sökning på Google med följande ord: *återbruk, återanvändning, bytshörna, kvartersnära, och i staden*. Orden användes i olika kombinationer med varandra. Sökningen gjordes på svenska då endast svenska återbruk var av intresse för intervju. Sökningen gav endast en relevant träff, Pop-up-återbruket i Stockholm.

3.2.1 Respondenter

Respondenterna i intervjuerna har valts genom ett lämplighetsurval, beskrivet av Lind (2014), där respondenter anses besitta relevant information för att kunna besvara frågeställningarna (Lind, 2014: 130). Respondenterna är projektledare, eller

på något sätt ansvariga, för återbruket i fråga. Respondenterna presenteras nedan i tabell 1.

Tabell 1. Genomförda intervjuer.

I tabellen listas de intervjuer som genomförts och respektive respondent. Alla respondenter har blivit tillfrågade om deras namn får nämnas i uppsatsen, samtliga svarade ja. Intervjuerna för båda ReTuren utfördes vid samma tillfälle.

Återbruk	Respondent, befattning	Intervjuform	Datum
ReTuren på Lindängen i Malmö	Savita Upadhyaya, utvecklingsingenjör på VA SYD	Fysisk träff	2020-02-26
ReTuren på Spårvägen i Malmö	Marie Castor, projektledare på VA SYD	Fysisk träff	2020-02-26
FixaTill på Norra Fäladen i Lund	Matilda Öhgren, projektledare på Lunds Renhållningsverk	Fysisk träff	2020-02-27
Magneten i Hässleholm	Anton Henryson, projektsamordnare på Hässleholms Miljö AB	Telefon ³	2020-03-02
Returpunkt Sundbyberg	Marcus Jäger, konceptutvecklare på Söderhalls Renhållningsverk AB ⁴	Telefon	2020-03-26
Pop-up i Stockholm	Karin Sundin, teknisk utredare på Stockholm Vatten och Avfall	Telefon	2020-04-08
Fixoteket i Göteborg	Nina Wolf, Planeringsledare Cirkulära Göteborg	Telefon	2020-04-16

³ Intervjun skulle kombinerats med ett platsbesök, men på grund av de rådande omständigheterna med Covid-19 kunde inte platsbesöket genomföras.

⁴ SÖRAB, vilket ägs av 9 kommuner i Norra Stockholm.

3.2.2 Utformning av intervjuer

Semistrukturerade intervjuer valdes då det är ett flexibelt intervjuformat som ger möjlighet att avvika från intervjuguiden och ställa följdfrågor, vilket gjorts i samtliga intervjuer. Semistrukturerade intervjuer tillåter även respondenterna att utveckla sina svar och dela sina egna uppfattningar (Bryman, 2018: 563–565), vilket var av intresse för att svara kunna på samtliga frågeställningar. Frågorna togs fram baserat på vad VA SYD var intresserade att veta, samt vad som behövdes för att besvara frågeställningarna, i samråd med både handledare och VA SYD.

Alla intervjuer spelades in, efter samtycke med respondenterna, och anteckningar har förts löpande under intervjuerna. Respondenterna fick frågorna på förhand vilket gav dem möjlighet att förbereda sig. När intervjuerna sammanstälts skickades de till respektive respondent för godkännande. Intervjuguiden återfinns i bilaga 1. Från vissa intervjuer erhöles utvärderingsdokument och eventuell statistik kopplat till återbruket i fråga, vilket kompletterade intervjuerna.

3.2.3 Analys av intervjusvar

För att analysera intervjusvaren har en tematisk analys gjorts, beskriven av Bryman (2018), vilket innebär att olika teman har identifierats i samtliga intervjuer. Den tematiska analysen inleddes genom att färgkoda respektive intervju för att få en överblick och identifiera olika ämnen inom intervjun. De olika färgerna delade upp intervjun i olika teman och gjorde det enkelt att identifiera information kring framgångsrika strategier, förbättringspotential och beteendeförändringar. Exempelvis fick allt som handlade om finansiering en färg, allt om hållbarhetsaspekter fick en annan färg. De olika färgerna gjorde det enkelt att få en överblick av intervjusvaren, samt hur de skiljde sig åt. Alla färgkoder sammanställdes sedan under olika teman för att sammanfatta de centrala teman i intervjuerna och identifiera gemensamma element. Teman valdes på så sätt att de underliggande koderna passade in, vilket i sin tur innebar att relevant data hamnade under rätt tema och kopplingen teman emellan var tydlig. Varje valt tema var betydelsefullt och kunde kopplas till forskningsfrågorna. Tematiseringen möjliggjorde analys av samtliga intervjuer och även möjlighet att identifiera likheter och olikheter i respondenternas svar. Slutligen kunde tematiseringen och analysen ligga till grund för att besvara forskningsfrågorna (Bryman, 2018: 702–709).

3.3 Enkät om utvalt återbruk: ReTuren på Spårvägen

För att undersöka användares uppfattning av ReTuren på Spårvägen i Malmö skickades en enkät till boende i kvarteret Spårvägen. Egentligen skulle strukturerade intervjuer utföras med besökare under ett evenemang den 7 april 2020. På grund av Covid-19 och de rådande restriktionerna ställdes evenemanget in, och således även intervjuerna.

3.3.1 Respondenter

Enkäten skickades till alla åtta fastighetsägare i kvarteret Spårvägen via e-mail, vilka ombads skicka enkäten till sina boende. Vid enkätens utskick var 513 lägenheter bebodda i kvarteret, exakta antalet boende fanns ingen siffra på. Fastighetsägarna ombads svara om de skickat ut enkäten, samt till hur många. Fyra av åtta fastighetsägare svarade att de hade skickat ut enkäten till sina boende, vilka uppskattades vara ungefär 550 personer. Huruvida boende i andra fastigheter nåtts av enkäten var oklart då inget svar inkom från de fyra andra fastighetsägarna. Alla respondenter var boende i kvarteret och hade på så sätt tillgång till ReTuren. Totalt samlades 47 enkätsvar in.

3.3.2 Utformning av enkät

Enkäten utformades i Google forms, vilket gjorde det enkelt att ladda ner data i en Excel-fil vid sammanställning. Enkäten bestod av sju frågor, varav fem var obligatoriska. Enkätfrågor återfinns i bilaga 2. En fråga hade alternativen ja eller nej. En annan hade alternativen ja, nej och övrigt, där övrigt innebar att respondenten kunde svara fritt. På resterande fem frågor fick respondenten formulera sig fritt. Innan frågorna presenterades syftet med enkäten samt kontaktuppgifter till författaren. Frågor om ålder och kön inkluderades inte, då detta inte var av intresse.

Frågorna utformades på ett sätt så att validiteten skulle säkerställas i så stor utsträckning som möjligt och risken för missuppfattningar var liten, något som enligt Ejlertsson (2010: 99–100) är väsentligt i en enkät. Ejlertsson rekommenderade även att inte formulera frågorna på ett ledande sätt, för att låta respondenten tänka fritt, vilket applicerades på enkäten i fråga (Ejlertsson, 2010: 56). Enkätfrågorna framtogs genom diskussion med VA SYD, samt testades på både handledare och ett antal kurskamrater, för att kunna säkerställa dess validitet.

Enkäten skickades till samtliga fastighetsägare den 2 april 2020 och hölls öppen till och med den 9 april. Respondenterna hade en vecka på sig att svara, förutsatt att

fastighetsägarna vidarebefordrade till de boende samma dag. Exakt datum och tid för utskick av enkäter till boende kunde inte säkerställas av författare.

3.3.3 Analys av enkätsvar

Enkätsvaren erhöles i en Excel-fil, vilken användes för sammanställning. Svaren på frågorna med två svarsalternativ sammanställdes genom att beräkna antalet ”ja” respektive ”nej”. Frågorna med fritt svar sammanställdes likt metoden för tematisk analys, beskriven i avsnitt 2.2.3, då de var av en mer kvalitativ karaktär. Svaren färgkodades för att få en överblick av de olika svaren och placerades sedan i olika teman. Därefter sammanställdes enkätsvaren i löpande text.

3.4 Ingående studie av ReTuren på Spårvägen

I syfte att undersöka huruvida ReTuren på Spårvägen kan utveckla sin affärsmodell jämfördes återbruket med de andra aktuella återbruken. Tematiseringen av de semistrukturerade intervjuerna gav tydliga indikationer på vilka framgångsrika strategier och förbättringspotential som enligt respondenterna fanns för de olika återbruken, vilka jämfördes med ReTuren på Spårvägens strategier. Jämförelsen gjordes i en checklista, som tydliggör ReTurens affärsmodell och vilka framgångsrika strategier ReTuren använder sig av idag. Enkätsvaren gällande förbättringspotential presenterades för att påvisa utvecklingspotential.

4 Resultat

I detta avsnitt presenteras uppsatsens resultat, inledningsvis med intervjuaren, vilka gett information om olika affärsmodeller för de identifierade kvartersnära återbruken. Därefter presenteras en sammanställning av samtliga identifierade affärsmodeller, framgångsrika strategier och förbättringspotential i tabeller, samt beteendeförändring i löpande text. Vidare presenteras resultatet från enkäten i löpande text. Slutligen redovisas ReTurens affärsmodell och framgångsstrategier gentemot de andra affärsmodellerna i en checklista.

4.1 Affärsmodeller för kvartersnära återbruk i Sverige

Nedan presenteras informationen från samtliga intervjuer om respektive affärsmodell för kvartersnära återbruk i den ordning intervjuerna genomfördes. Först presenteras återbruket och dess affärsmodell, sedan presenteras respondenterna tankar om framgångsrika strategier, förbättringspotential samt beteendeförändring.

4.1.1 ReTuren i Malmö

ReTuren finns idag på två ställen i Malmö: Lindängen och Spårvägen. Återbruken skiljer sig åt, men har gemensamt att erbjuda möjlighet till återbruk av föremål, lämning av farligt avfall och elavfall. Dessutom hålls det i workshops med fokus på de två övre stegen i avfallshierarkin: förebyggande åtgärder samt förberedande för återbruk.

Utöver de två ReTuren har VA SYD ett pågående projekt som syftar till att ta fram en mobil variant av ReTuren och dess tjänster, kallad "Pop-up ReTuren". Pop-up ReTuren ska kunna förflyttas till olika torg och evenemang i staden och finnas tillgänglig för de som inte har bil eller bor nära de andra ReTuren.

4.1.1.1 *ReTuren på Lindängen*

Mötesplats ReTuren på Lindängen, i den här rapporten omnämnd som ReTuren på Lindängen, startade i november 2015 och är ett samarbete mellan VA SYD och kulturförvaltningen i Malmö Stad. ReTuren ligger i anslutning till Lindängen

centrum, en plats där många personer rör sig. I ReTurens lokal finns en bytेशörna, en verkstad, ett café samt möjlighet till lämning av farligt avfall och elavfall. Det hålls även workshops då och då, exempelvis där besökare kan laga sin cykel. Workshoppen anordnas av VA SYD, ofta genom samarbete med externa parter. ReTuren har öppet för alla, måndag till torsdag mellan 9–16. Vissa workshops hålls efter klockan 16. Caféet är öppet vardagar 9–14.

I bytेशörnan kan personer lämna in föremål för återbruk, vilka kontrolleras innan de placeras ut i lokalen. Besökare kan även ta föremål från bytेशönan gratis, men maximalt fem föremål per gång då det tidigare varit problem med att personer fyllt säckar med föremål. I verkstaden finns möjlighet att använda eller låna hem verktyg. Verktygen används även under workshops då det är fokus på att reparera eller förnya ett föremål för att kunna återbruka det.

Personalkostnaderna för kontroll och uppdatering av bytेशörnan samt kostnaderna för insamling av avfall står VA SYD för. VA SYD står även för hyran och underhåll av den del av lokalen återbruket upptar. Caféet drivs av en tredje aktör: Riksförbundet för Social och Mental Hälsa. Kostnader för övriga delar av lokalen och personal står kulturförvaltningen för. Utöver VA SYDs workshops håller även kulturförvaltningen i olika aktiviteter som spelkvällar och pysselkvällar, ofta anpassade efter besökarnas intressen.

Något som har visat sig vara en framgångsrik strategi för ReTuren på Lindängen enligt S. Upadhyaya är att miljömässiga hållbarhetsaspekter kopplas ihop med sociala hållbarhetsaspekter på ett och samma ställe. Återbruket i form av bytेशörnan samt workshops och café blir en naturlig mötesplats för personer i området. De sociala aktiviteter som erbjuds på ReTuren skapar för vissa en meningsfull vardag, vilket kan bidra till mindre psykisk ohälsa enligt S. Upadhyaya. Att det är gratis och på en central plats är även framgångsrikt. Hon poängterar även vikten av att lyssna på besökarnas önskemål och de lokala behoven, till exempel vid val av workshops. Att låta besökarna vara en del av processen har visat sig vara viktigt för att skapa engagemang och få dem att bli mer positiva till, och intresserade av återbruk. Till en början var inte besökarna lika involverade i utformningen av workshops och det lokala behovet hade inte undersökts.

Förbättringspotential i att utveckla ReTuren sågs i att involvera besökarna mer, vilket bidragit till en god relation mellan besökare och VA SYD samt ett ökat intresse för ReTuren som mötesplats. Dessutom bör de lokala förutsättningarna undersökas kontinuerligt för att anpassa återbruket på bästa möjliga sätt.

Gällande beteendeförändring hos användarna har det märkts en förändring enligt S. Upadhyaya. I början var personer skeptiska, inklusive personalen, men nu när ReTuren på Lindängen har funnits några år är det mer accepterat med återbruk. Det fanns en tro om att endast personer med sämre ekonomi återbrukade, vilket inte stämmer då personer med olika ekonomi nu återbrukar, även personalen. Majoriteten av de föremål som lämnas in återbrukas på plats, övrigt lämnas vidare till second hand-organisationer. Tidigare har inga mätningar gjorts på hur mycket som

återbrukas, skickas vidare eller slängs, däremot ska det börja vägas 2020 efter krav från Miljöförvaltningen.

4.1.1.2 ReTuren på Spårvägen

ReTuren på Spårvägen i Malmö är ett projekt som öppnade i februari 2020 och skiljer sig markant från ReTuren på Lindängen. De stora skillnaderna är att ReTuren på Spårvägen är låst och endast är tillgänglig för boende i kvarteret, genom en unik kod kopplad till respektive fastighet i området. Dessutom är lokalen, vilken består av en mindre bod, obemannad. Inga andra aktörer än VA SYD är involverade i projektet. Kvarteret, som i skrivande stund håller på att byggas färdigt, kommer vid byggnationens slut erbjuda 900 bostäder. I april 2020 var 513 lägenheter färdigbyggda och bebodda.

Inne i boden kan boende lämna och ta föremål gratis i bytेशörnan. De kan även lämna farligt avfall och elavfall. Bodan är öppen för boende med kod mellan klockan 06–21 alla dagar. Första tisdagen i månaden mellan klockan 16–18 placeras en container bredvid boden för att möjliggöra lämnning, och då även byte av större föremål, exempelvis möbler. Då containern är på plats finns även personal för att underlätta lämnandet. Planen är även att det ska hållas workshops, likt de på Lindängen, ibland i samband med containern. VA SYD står för de flesta kostnader: hämtning av avfall, container, workshops samt underhåll av boden. Kostnaden för personal på containerdagen står fastighetsägarna för.

Ett krav i Kommunallagen (SFS 2017:725) 2 kap. 3 § är att kommunens invånare ska behandlas lika. En tolkning av detta, enligt M. Castor, är att ReTuren på Spårvägen kan antas gå emot just detta, då ReTuren endast är tillgänglig för boende och inte för alla invånare i Malmö Stad. För att kunna hålla ReTuren tillgänglig för alla skulle det krävas att boden var bemannad enligt M. Castor, precis som ReTuren på Lindängen. Planen är därför att VA SYD efter projektiden ska utveckla affärsmodellen så att ReTuren kan tillgängliggöras för alla, något som kan ske genom att hitta lämpliga samarbetspartners.

Då ReTuren endast varit öppen någon månad har framgångsrika strategier och förbättringspotential ännu inte kunnat identifieras och utvärderas i någon större utsträckning. Att bytेशörnan är gratis anses dock vara fördelaktigt i inledande fas, samt att boden är placerad mitt i ett bostadskvarter. M. Castor belyser vikten av att ha god kontakt med alla fastighetsägare, vilka i sin tur förmedlat information till sina boende. En förbättringspotential har dock identifierats: att utöka och förbättra platsen för bytेशörnana genom fler hyllor och krockar, då det blivit stökigt och det inte är någon som kontrollerar eller rensar ut föremål från hörnan. Bytेशörnan har varit populär i en inledande fas, dock har det lämnats mer än det tagits.

Angående beteendeförändring var det vid intervjutillfället svårt att se någon förändring, då ReTuren-boden endast varit öppet i tre veckor. Svaren från enkätundersökningen i denna uppsats, vilka presenteras i avsnitt 4.3, redogör istället för detta.

4.1.2 FixaTill i Lund

FixaTill på Norra Fäladen i Lund, benämns framöver FixaTill, är ett projekt som syftar till att sprida kunskap om återbruk samt förbyggande avfallsåtgärder. Det drivs av Lunds Renhållningsverk, vilka är ansvariga för Lunds kommuns avfallshantering, och finansieras genom EU-medel som en del av Interreg-projektet "Future". Projektet med FixaTill är treårigt och startade i september 2018, vilket innebär att de nu är inne på sista året. I FixaTills lokal kan besökare reparera föremål gratis i verkstaden genom att använda verktyg, symaskiner eller målarrummet. En gång i veckan hålls en workshop som ska inspirera till att återbruka mer och förebygga avfall. FixaTill har ytterligare en verkstad i Lund, vilken även har workshops. Dessutom ges workshops på ett tredje ställe i Lund.

I en av de andra lokalerna fanns tidigare en bytेशörna, men när FixaTill skulle öppna på Norra Fäladen gjordes valet att inte ha en bytेशörna för att istället fokusera på verkstaden. Idag har FixaTill ett samarbete med Svenska kyrkan, som har en second hand-butik i direkt anslutning till verkstaden där personer kan lämna in och köpa föremål. FixaTills verkstad är öppen under kontorstider på vardagar, samt mellan 18–20 på torsdagar då det hålls i workshop. För dem som fått en genomgång av verkstaden erhålls ett "verkstadskort". Kortet tillåter dem att använda verkstaden även då FixaTill är stängt. Då får besökare gå genom second hand-butiken, vilken har öppet vardagar fram till 18 och även lördagar mellan 10–14.

M. Öhgren tror att mycket av FixaTills framgång beror på lokalens läge. FixaTill ligger i nära anslutning till bostadsområden samt nära både mataffär, apotek och vårdcentral, vilket medför att platsen är ett ställe där många personer passerar. Dessutom finns kollektivtrafik nära lokalen. Verkstaden är även en social träffpunkt för personer, på så vis är både miljömässiga och sociala hållbarhetsaspekter en del av verksamheten. Att verkstaden ligger bredvid second hand-butiken tror hon även är en framgångsfaktor, då personer kan köpa föremål i affären och direkt reparera eller fixa föremålet i verkstaden bredvid. I verkstaden finns all utrustning framme och är redo att användas direkt, vilket kan förenkla processen att laga ett föremål. Dessutom kan personalen på FixaTill kan bidra med stöd och idéer till besökare.

M. Öhgren ser förbättringspotential i att utöka verksamheten, till exempel erbjuda lagning av diverse föremål, då många besökare efterfrågar detta. Även att utöka öppettiderna, för att ännu fler ska kunna besöka FixaTill.

Innan projektet startade gjordes en undersökning där 350 boende i området fick svara på frågor gällande sin inställning till återbruk. Undersökningen visade att de personer som inte återbrukade anser att de inte har plats eller tid, vissa sa att de saknar den kunskap som krävs för att reparera ett föremål. Efter halva projektiden gjordes en halvtidsundersökning. Resultatet visade att inställningen till, och intresset för återbruk ökat sedan FixaTill öppnade. Besökare ser positivt på att de kan reparera föremål i verkstaden och dessutom vara en del av den sociala mötesplatsen FixaTill blivit. Efter projektets slut ska även en slutuppföljning göras.

4.1.3 Magneteten i Hässleholm

Magneteten i Hässleholm är en mötesplats med tre delar: återbruksbutik, ”makerspace” samt återvinningspunkt med syftet att klättra högre upp i avfallshierarkin. Affärsmodellen innefattar både miljömässig och social hållbarhet då det syftar till att öka återbrukandet, förebygga uppkomst av avfall samt jobba med integration i samhället. Återbruksbutiken och återvinningspunkten, vilka det kommunala avfallsbolaget Hässleholms miljö AB ansvarar för, finansieras av avfallstaxan och av bolagets marknadsmässiga intäkter. Makerspace är en del av ett integrationsprojekt i Hässleholms kommun, vilket finansieras delvis av Europeiska socialfonden. Magneteten ligger beläget i ett område utanför stadskärnan, där det vanligtvis inte rör sig mycket folk. Däremot finns det bostadsområden och kollektivtrafik i närheten och avståndet till centralstationen är en kilometer. Magneteten har öppet tisdagar och torsdagar mellan 14–18. När Magneteten inte är öppet används makerspace till integrationsprojektets verksamhet.

I återbruksbutiken är det byteshandel som gäller. Vid lämning av föremål erhålls ett stämpelkort, vilket kan användas för att ta föremål från butiken. Det görs ingen värdering av föremål som lämnas in, utan allt i butiken är gratis. Till återbruksbutiken lämnas det fler föremål än vad som tas därifrån, dock har det med tiden börjat tas mer i förhållande till tidigare, något som kan hänga ihop med det ökade intresset. Vid några tillfällen har Magneteten samarbetat med Pingstkyrkan second hand som hämtat kläder och Human bridge, vilka mottagit överblivna kläder och textilier. I makerspace kan besökare laga olika föremål, exempelvis kläder eller cyklar. Vid återvinningspunkten, vilken är en mindre variant av en ÅVC, kan besökare återvinna föremål. Alla tre delar av Magneteten hänger ihop, till exempel kan ett föremål som kommer in till återbruksbutiken kan gå via makerspace för att repareras. Om reparation inte är möjligt kan föremålet återvinnas vid återvinningspunkten. Dessutom erbjuds det ibland workshops med olika teman, exempelvis att sy eller jobba med keramik.

A. Henryson tror att flödet mellan alla tre delar är framgångsrikt och att lokalen är stor nog för att få plats med allt. Med flödet menas att ett föremål kan tas i byteshörnan och sedan repareras i verkstaden, alternativt återvinnas om det är obrukbart. Återbruksbutiken är den del som haft flest besökare. Att butiken kräver få insatser från personalen, den är lätt att förstå samt att det är gratis är anledningar som kan bidra till framgången. Inom makerspace har den populäraste delen varit cykelverkstaden.

A. Henryson ser förbättringspotential i att utöka makerspace med mer resurser och generösare öppettider för att kunna erbjuda mer hjälp till besökare. Fler workshops och ökad marknadsföring skulle även kunna öka besöksantalet. Han poängterar även att en mobil variant av Magneteten, antingen alla delar eller bara någon del, hade kunnat vara lyckat. Med en mobil variant kan Magneteten placeras på platser där det rör sig fler personer och på så sätt få fler besökare. Ett exempel på det

är när Magneten anordnade en klädbyttardag inne i Hässleholm centrum, vilken var mycket populär.

När det kommer till beteendeförändring hos besökare tror A. Henryson att intresset har ökat, men att kunna dra någon slutsats huruvida en beteendeförändring skett är svårt. Däremot har besöksantalet ökat, samt andelen som tas från butiken har ökat, vilket indikerar på ett ökat intresse.

4.1.4 Returpunkt Sundbyberg

Returpunkt Sundbyberg, här benämnt Returpunkt, är en mini-ÅVC i stadsformat i centrala Sundbyberg. Affärsmodellen och lokalen är uppbyggd efter avfallshierarkin: i första hand prioriteras avfallsminimering och återbruk i form av byte och/eller reparation av föremål, därefter återvinning. Direkt vid ingången i lokalen finns plats och möjlighet att låna verktyg eller symaskin för att reparera föremål. Det är även möjligt att ta med egna verktyg för att reparera föremål på plats. På Returpunkt erbjuds även så kallade återbrukshyllor, där besökare kan lämna och ta föremål gratis. Sedan start i maj 2019 har 95 % av de inlämnade föremålen, i vikt, återbrukats. Föremålen som kan lämnas ska vara bärbara, större föremål som kräver biltransport, så som möbler, tas inte emot. Kläder tas inte heller emot i återbrukshyllorna, bland annat på grund av den tidskrävande process det är att kontrollera kvalitén. Istället hänvisas kläderna till insamlingsbehållaren längre in i lokalen tillhörande Human Bridge. Längre in i lokalen finns det även möjlighet att återvinna de flesta föremål och material: förpackningar, elavfall, farligt avfall, trä och keramik. Tanken med projektet Returpunkt är att personer i närområdet som inte har tillgång till bil eller plats hemma enkelt ska kunna reparera och återvinna föremål. Förutom möjligheten att kunna återbruka är Returpunkt även en social träffpunkt.

Nyligen har ett samarbete startats med Myrorna vilket går ut på att föremål Myrorna får in och värderar som icke försäljningsbara ställs ut i bytेशörnan på Returpunkt. Hittills har en omgång med föremål ställts ut i bytेशörnan, något som visade sig vara lyckat då föremålen försvann snabbt från hyllorna. Förutom Myrorna och Human Bridge har Returpunkt ett samarbete med El-kretsen, vilka hämtar större elektronik. Finansiering sker av SÖRAB samt Sundbybergs kommunala vatten- och avfallsbolag, som tillsammans står för kostnader för personal, lokal och avfallshämtning. Projektet ska pågå i två år, med start i maj 2019, och förhoppningen är att det ska löpa vidare som ordinarie verksamhet efter projektets slut. I dagsläget är det öppet 11–19 på vardagar, samt 11–16 på helger.

M. Jäger tror att affärsmodellens helhetstänk med koppling till avfallshierarkin är en lyckad strategi. Att kunna lämna eller återvinna de flesta föremål tror han är en fördel. Att allt är gratis, framförallt återbrukshyllorna tror han bidrar till den höga återbruksgraden. Vidare är lokalens läge fördelaktigt då det är mycket folk i rörelse tack vare dess närhet till bostäder och kollektivtrafik. Vid utformning av lokalen lades

stort fokus på färg- och ljussättning samt interiör för att få lokalen att kännas mer som en butik än ett soprum. Förutom att lokalen är trevlig att besöka, är personalen serviceinriktad och kan hjälpa besökare med att svara på frågor eller hjälpa dem att hitta rätt.

Förbättringspotential för Returpunkt tror M. Jäger kan vara att hålla i workshops och temadagar för att utöka den sociala biten, men även för att öka kunskapen om återbruk. Även att se över och optimera öppettiderna kan bidra till förbättring. Om samarbetet med Myrorna fortsätter vara lyckat är detta ytterligare en förbättring av verksamheten. Vidare finns det en tanke om att ta emot trasiga föremål och reparera dem på plats, för att sedan ställa ut på återbrukshyllorna.

En enkätundersökning har gjorts för att följa upp projektet, där det bland annat frågades om Returpunkt bidragit till en beteendeförändring hos besökarna. Totalt svarade 111 personer och 65 % uppger att de lämnar mer föremål till återbruk. 53 % svarar att de återvinner mer grovavfall, farligt avfall och elavfall. Besökare har även sagt till personalen att de återbrukar mer sedan Returpunkt öppnade. I framtiden vill SÖRAB göra plockanalyser i restavfall tillhörande hushållen i området, för att undersöka om återvinningsgraden har ökat.

4.1.5 Pop-up återbruk i Stockholm

Pop-up återbruk är ett mobilt återbruk i Stockholm som utgörs av två sjöfartscontainrar, vilka byggts om för att anpassa till återbruket. I den ena containern kan föremål av bärbar storlek lämnas in, vilka tas emot och sorteras av personalen. Även farligt avfall kan lämnas in. I den andra containern finns en fyndhörna där föremål kan hämtas gratis. För att få hämta något finns inget krav på att lämna in. Det finns även möjlighet att låna en lådcykel för att frakta föremål en längre bit till containrarna. De föremål som personalen bedömer har ett försäljningsvärde skickas vidare till någon av följande upphandlade återbruksentreprenörer: Myrorna, Stadsmissionen, Emmaus och Refurn (möbelföretag). Finansiering av Pop-up sker genom avfallstaxan. Personalen som jobbar är anställda hos den upphandlade driftsentreprenören som driver ÅVC:erna för Stockholm Vatten och Avfall.

De två containrarna placeras ut i olika stadsdelar i Stockholm på helgerna från och med april till och med oktober, och är då öppna lördag och söndag 10–16. Nytt för 2020, vilket är det femte verksamhetsåret, är att två uppsättningar containrar finns, vilket gör att Pop-up kan befinna sig i två stadsdelar varje helg. Syftet är att personer utan bil lätt ska kunna återbruka och återvinna utan att behöva ta sig till en ÅVC. Genom den mobila lösningen kan återbruket komma kvartersnära, dock med kravet att det ska finnas plats att frakta och placera ut två containrar. Efter varje helg sorteras och packas föremålen i bytेशörnan för att placeras ut igen nästa helg. Även föremål som samlas in på ÅVC:erna utanför staden placeras ut i fyndhörnan.

Att återbruket är mobilt har varit framgångsrikt för att nå ut till personer som inte kan ta sina föremål till en ÅVC enligt K. Sundin. Det kan i sin tur kan bidra till att fler föremål återbrukas istället för att slängas. Dessutom främjar det Stockholms stads mål gällande att alla inte ska ha bil, men ändå ha tillgång till några av de tjänster ÅVC:erna erbjuder. Vidare bidrar det till att exempelvis farligt avfall sorteras rätt. Genom Pop-up främjas återbruk och personer inspireras till att tänka mer hållbart och konsumera mer second hand. Att det inte är krav att lämna föremål för att få ta något från fyndhörnen tror K. Sundin är en fördel, då olika personer har olika behov av att lämna och ta föremål. Personer som hämtar uppmanas endast ta föremål de behöver. Genom att personer bara tar föremål de behöver kan eventuella nyköp av föremål ersättas, samt onödigt ägande kan undvikas.

Gällande förbättringspotential tror K. Sundin att informationen tidigare varit bristfällig. I år har containrarna målats om och tydligt markerats för att synas och sprida information om återbruket. För att göra återbruket ännu mer mobilt, och på så sätt nå platser som inte har ett torg eller liknande där containrarna kan placeras, hade en annan form av utrymme kunnat användas, till exempel ett tält eller en lastbil. För att kunna ha Pop-up i alla stadsdelar måste stadsbilden ses över och återbruket anpassas efter de lokala förutsättningarna.

När Pop-up återkommer till en plats brukar fler besökare dyka upp, vilket tyder på ett ökat intresse. K. Sundins förhoppning är att det ökade intresset även resulterar i en beteendeförändring gällande återbruk. Det har inkommit positiva kommentarer från besökare och även förfrågningar om Pop-up kan besöka olika stadsdelar, vilket indikerar på ett intresse för återbruk. Gällande vad som tas emot och lämnas ut finns inga siffror på det inlämnade materialet. Däremot lämnades lite mer än 78 000 föremål ut under 2019 och besöksantalet uppgick till 70 000 personer.

4.1.6 Fixoteket Göteborg

Fixoteket i Göteborg började som ett projekt i juni 2017 och avslutades i september 2019, därefter blev det den löpande verksamhet det är idag. Syftet var att undersöka hur kvartersnära återbruk kan bidra till en ökad, samt sprida kunskap om, resurseffektivitet. Då det inte finns någon utvärdering av dagens verksamheter kommer följande avsnitt behandla Fixoteket i dess projektform, då det utvärderades grundligt.

Fixoteken fanns på fyra olika ställen i Göteborg, gemensamt för alla var att de erbjöd bytेशörna, utlåning av verktyg och olika verkstäder. I bytेशörnan kunde besökare lämna och ta föremål gratis, det var inte ett måste att lämna för att få ta. Det fanns även en anslagstavla i bytेशörnan där besökarna kunde sätta upp lappar om de hade något större föremål de ville sälja eller var intresserade av att köpa. I verkstäderna kunde besökare bland annat laga cyklar, använda symaskiner, jobba med trä eller metall. Dessutom hade de ett samarbete med Studieförbundet som höll

i workshops. Fixoteken var bemannade, två av dem var öppna 10 timmar i veckan och de andra två var öppna 20 timmar i veckan. De två senare erbjöd även en mini-ÅVC där besökare kunde lämna farligt avfall, textilavfall, mindre mängder grovavfall samt elektronikavfall. Detta skulle öka tillgängligheten och minska biltransporter till stadens större ÅVC:er.

Projektet drevs och finansierades av Kretslopp och Vatten i Göteborgs Stad tillsammans med tre olika stadsdelar samt Chalmers Tekniska Högskola, Bostadsbolaget, Hyresgästföreningen, Familjebostäder och innovationsprogrammet RE:Source (vilket finansierades av Energimyndigheten, Vinnova och Formas). Projektet finansierades även delvis av dåvarande ”Miljöstimulansmedel” som Miljöförvaltningen delade ut till olika projekt.

Förutom att öka resurseffektiviteten hade Fixoteket även som mål att minska nedskräpning, öka sysselsättningen och öka trivsel i området. Idag har ett av Fixoteken lagt ner, men tre har fortsatt som en löpande verksamhet, dock i delvis annan regi. Ytterligare ett Fixotek är på gång i en annan stadsdel. De befintliga Fixoteken erbjuder fortfarande bytेशörna, utlåning av verktyg och olika verkstäder.

Att flera aktörer var involverade i projektet tror N. Wolf var framgångsrikt då aktörernas olika kompetenser kom till nytta. Att inkludera både miljömässiga och sociala hållbarhetsaspekter i affärsmodellen och i projektets mål var även framgångsrikt. De sociala aspekterna Fixoteken bidrog med var en av anledningarna till att de drevs vidare som verksamheter, då flera av aktörerna hade prioriterade mål för social hållbarhet. Vidare var det till fördel att undersöka vad de boende i närheten av de kommande Fixoteken var intresserade av, för att kunna möta de behov och intressen som fanns. Utifrån detta kunde relevanta miljömässiga och sociala mål sättas för projektet. Att ha fyra Fixotek på olika ställen var en utmaning, men framförallt lärorikt då de olika ställena hade olika förutsättningar, vilket var användbart i diskussioner för den fortsatta driften. Att kunna erbjuda flera olika tjänster: bytेशörna, utlåning av verktyg samt olika verkstäder ser N. Wolf som en framgångsrik strategi då de olika delarna bildar ett helhetskoncept. Efter ett tag optimerades öppettiderna för att fler besökare skulle kunna besöka Fixoteket, vilket visade sig vara lyckat då fler besökare kom.

Gällande förbättringspotential pekar N. Wolf på vikten av att tydliggöra de olika aktörernas ansvar, möjligheter, befogenheter och rådigheter. I linje med detta hade även de olika aktörernas kompetenser kunnat nyttjas mer. Med tiden hittade fler personer och samarbetspartners till Fixoteket, vilket även bidrog till en utveckling av affärsmodellen. Vidare skulle effektmålen haft tydliga indikatorer, exempelvis kvantitativa, för att lättare kunna mäta och utvärdera. Projektet omfattade fyra olika Fixotek under en kort tid, vilket N. Wolf beskrev som tufft, men ett bra test för att sedan kunna driva vidare Fixoteken. Dock hade mer tid behövts för att se långsiktiga effekter och optimera affärsmodellen ännu mer. Under projekttiden fick vissa arbetsuppgifter prioriteras, och den strategiska kommunikationen fick inte så mycket utrymme som tänkt, vilket kan ha lett till att färre personer kände till och besökte

Fixoteket. Ett av Fixoteken fortsatte inte som en verksamhet, då resultaten från utvärderingen inte ansågs vara tillräckliga för att fortsätta. Det berodde delvis på att placeringen för detta Fixotek var på en plats dit det var svårt att locka besökare samt att lokalen inte var tillgänglig efter projekttidens slut. Därför är det även viktigt att undersöka och anpassa efter de lokala förutsättningarna poängterar N. Wolf.

Fixoteken bidrog till en ökad medvetenhet och förståelse om resurshushållning och avfallshantering, vilket var ett av dess mål. Dock har inte faktiska mängder återbrukade föremål mätts kontra huruvida de inte hade återbrukats om inte Fixoteket fanns. Under projektiden hämtades 58 % av föremålen (i vikt) som lämnats i bytेशörnan. 23 % (i vikt) av de inlämnade föremålen återanvändes i verkstäderna eller lämnades vidare till second hand-butiker.

4.2 Sammanställning av intervjuer

Tematiseringen resulterade i fem teman, med två till sju enskilda koder för respektive tema (tabell 2).

Tabell 2. Tematisering för intervjuer.

Sammanställning av de teman samt enskilda koder som använts vid tematisering av intervjuerna.

Tema	Enskilda koder
Tjänster	Bytेशörna Verkstad Workshops Erbjuda reparation av föremål Insamling av farligt avfall Mini-ÅVC Utlåning av verktyg
Hållbarhet	Miljöaspekter Sociala aspekter
Placering	Nära bostäder Nära kollektivtrafik Plats där folk rör sig
Tillgänglighet	Personer utan bil Gratis tjänster Öppettider
Beteendeförändring	Fler besökare Positiva kommentarer från besökare Undersökning har gjorts

I följande avsnitt sammanställs intervjuaren uppdelat på affärsmodell (tabell 3), framgångsrika strategier (tabell 4), förbättringspotential (tabell 5) samt beteendeförändring. Ingen tabell har gjorts för beteendeförändring då endast två återbruk gjort en undersökning, vilket försvårar en jämförelse i tabellformat. De kvartersnära återbruken jämförs med varandra för att identifiera likheter och skillnader. Alla teman berörs i ett eller flera av följande avsnitt.

4.2.1 Affärsmodeller för de olika återbruken

Nedan presenteras en sammanställning och jämförelse av de sju olika affärsmodellerna för respektive kvartersnära återbruk, först i tabellformat (tabell 3) och sedan i löpande text.

Tabell 3. Sammanfattning av affärsmodeller.

Sammanställning av samtliga affärsmodeller från intervjuerna. Aktörer anger huvudaktör samt antal för ytterligare aktörer, detsamma gäller finansiärer för Fixoteket i Göteborg. Notera att Fixoteket beskrevs i dess projektform i avsnitt 4.1.6, men är idag en löpande verksamhet.

Affärsmodell	ReTuren Lindängen	ReTuren Spårvägen	FixaTill i Lund	Magneten i Hässleholm	Returpunkt Sundbyberg	Pop-up i Stockholm	Fixoteket i Göteborg
Projekt	Nej	Ja	Ja	Nej	Ja	Nej	Nej
Tjänster	Byteshörna Verkstad Café Farligt avfall Utlåning av verktyg	Byteshörna Farligt avfall	Verkstad	Byteshörna Verkstad Mini-ÅVC Farligt avfall	Byteshörna Verkstad Mini-ÅVC Farligt avfall	Byteshörna Farligt avfall	Byteshörna Verkstad Mini-ÅVC Farligt avfall Utlåning av verktyg
Workshops	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej	Nej	Ja
Målgrupp	Alla	Boende	Alla	Alla	Alla	Alla	Alla
Aktörer	VA SYD + 1	VA SYD	LRV + 1	Hässleholm Miljö	SÖRAB + 3	Stockholm Vatten och Avfall + 4	Kretslopp och Vatten i Göteborg + 8
Finansiering	VA SYD + Kulturförvaltningen	VA SYD + Fastighetsägare	EU	Hässleholm Miljö + EU	SÖRAB + Sundbyberg Vatten och Avfall	Stockholm Vatten och Avfall	Kretslopp och Vatten i Göteborgs Stad + 9

Tre av de totalt sju affärsmodellerna är för tillfället projekt: ReTuren Spårvägen, FixaTill i Lund samt Returpunkt Sundbyberg, varav samtliga hoppas kunna hitta en långsiktig lösning för att bli en löpande verksamhet.

Samtliga återbruk är kvartersnära och tillgängliga (affärsmodellens distribution av aktiviteter till kunderna), i den bemärkning att personer i närområdet ska kunna ta med sig bärbara föremål. Målgruppen som återbruken riktar sig till är allmänheten, då alla kan återbruka. ReTuren på Spårvägen kan dock ses som ett undantag då det endast är tillgängligt för boende i kvarteret. Alla återbruk, förutom Magneterna i Hässleholm, ligger på en central plats där folk rör sig.

Alla återbruk erbjuder gratis tjänster (affärsmodellens värdeerbjudande och nyckelaktiviteter), några erbjöd både bytेशörna och verkstad (ReTuren på Lindängen, Magneterna Hässleholm och Returpunkt Sundbyberg). Fixoteket erbjöd alla tre delar: bytेशörna, verkstad samt utlåning av verktyg. ReTuren på Lindängen erbjuder även utlåning av verktyg. FixaTill var det enda stället som inte erbjuder bytेशörna. Mini-ÅVC fanns på Magneterna, Returpunkt och Fixoteket (två av fyra). Workshops erbjöds av båda ReTuren, FixaTill, Magneterna och Fixoteket.

Gemensamt för alla affärsmodeller var att det kommunala avfallsbolaget i respektive stad var involverade i återbruket. För ReTuren Spårvägen och Magneterna i Hässleholm var det kommunala avfallsbolaget ensam aktör. FixaTill i Lund, Returpunkt Sundbyberg samt Pop-up i Stockholm har alla samarbete med någon återbruksaktör för insamling av kläder, möbler och övriga föremål. Returpunkt Sundbyberg har dessutom ett samarbete på andra hållet: de tar emot föremål från Myrorna och placerar i sin bytेशörna.

Fixoteket i Göteborg är det återbruk med flest aktörer involverade, eftersom det är ett samarbete mellan flera olika aktörer. Gällande finansiering (affärsmodellens kostnader och intäkter) var ReTuren på Lindängen och Fixoteket de enda affärsmodellerna med finansiering från en annan förvaltning i staden. Fixoteket har dessutom ytterligare finansierare. Flera finansieras helt, eller delvis, av det kommunala avfallsbolaget: båda ReTuren, Magneterna Hässleholm, Returpunkt Sundbyberg, Pop-up Stockholm. FixaTill i Lund finansieras av EU-medel och Magneterna i Hässleholm finansieras av Europeiska socialfonden.

4.2.2 Framgångsrika strategier

Nedan presenteras en sammanställning och jämförelse i tabellformat (tabell 4) av de sju olika affärsmodellernas framgångsrika strategier, vilka respondenten nämnt som framgångsrika då frågan ställdes. Därefter jämförs strategierna i löpande text.

Tabell 4. Sammanfattning av framgångsrika strategier.

Sammanställning av samtliga framgångsrika strategier, vilka framkom under intervjuerna, i första kolumnen. I raderna är det angivet med X om respondenten nämnde strategin som framgångsrik.

Strategi	ReTuren Lindängen	ReTuren Spårvägen	FixaTill i Lund	Magneten i Hässleholm	Returpunkt Sundbyberg	Pop-up i Stockholm	Fixoteket i Göteborg
Miljö- & sociala aspekter	X		X	X			X
Bra läge	X		X		X	X	X
Gratis	X	X	X	X	X	X	
Helhetskoncept				X	X		X
Personal kan hjälpa till			X		X		
Undersökning av lokala förutsättningar + involvera besökare	X						X
Verkstad redo att användas			X				
Sprider information						X	
Fräscha lokaler					X		
Flera aktörer							X
Kontakt med fastighetsägare		X					
Optimera öppettider							X
Byteshörna utan personal				X			

Det talades om kombinationen av miljömässiga och socialt hållbara aspekter som en framgångsrik strategi för ReTuren på Lindängen, FixaTill, Magneten och Fixoteket. Både ReTuren på Lindängen och FixaTill ansågs vara en social mötesplats för många personer.

Det poängterades att läget för ReTuren på Lindängen, FixaTill och Returpunkt Sundbyberg är bra då det låg nära bostäder och med mycket folk i rörelse, vilket bidrog till många besökare och att återbruket syntes. Pop-up besöker flera centrala ställen med folk i rörelse, vilket även bidrog till informationsspridning. Fixoteket fanns på fyra olika ställen, tre av Fixoteken hade bättre läge än det fjärde (vilket stängde efter projektiden), något de såg som en fördel. Samtliga återbruk har närhet till kollektivtrafik, vilket medför att de är tillgängliga för personer som inte har tillgång till bil. Dock är inte ReTuren Spårvägen tillgängligt för andra än boende i kvarteret.

Att alla återbruk och dess tjänster var gratis ansågs vara en framgångsrik strategi för de flesta, respondenten för Fixoteket var den enda som inte specifikt nämnde det. Att det är gratis innebär även tillgängligheten för alla personer, oberoende av personens privatekonomi.

Verkstaden i FixaTill hade all utrustning framme och redo att användas, vilket ansågs förenkla processen att laga något. Om en besökare behövde hjälp med utrustningen kunde även personalen hjälpa till, vilket de även kunde på Returpunkt Sundbyberg. Lokalerna till Returpunkt hade inretts med specifika färger och belysning för att göra återbruket fräscht och inbjudande.

Att kunna erbjuda en mini-ÅVC, vilket Magneten, Returpunkt Sundbyberg och två av Fixoteken erbjöd bidrog till ett helhetskoncept, tillsammans med övriga tjänster. Det i sin tur bidrog till minskat behov av bil, vilket respondenterna ansåg vara positivt. Magnetens koncept ansågs dessutom vara enkelt att förstå samt bytshörnan krävde inte stora insatser från personalen. Returpunkt Sundbyberg möjliggjorde återbruk och återvinning av alla fraktioner, vilket ansågs vara en fördel då det förenklar för besökaren.

Respondenterna för ReTuren på Lindängen och Fixoteket belyste vikten av att undersöka de lokala intressena och involvera besökare för att utforma återbruket på bästa sätt. För att sprida information om ReTuren på Spårvägen var kontakten med fastighetsägarna i kvarteret väsentlig, då de stod för utskick av information. Vidare hade Fixotekets öppettider optimerats under tidens gång, vilket visade sig vara framgångsrikt. Att samarbeta med flera olika aktörer har varit framgångsrikt för Fixoteket.

4.2.3 Förbättringspotential

Nedan presenteras en sammanställning och jämförelse av de förbättringspotential för samtliga kvartersnära återbruk, vilka respondenten nämnt som förbättringspotential då frågan ställdes. Först i tabellformat (tabell 5) och sedan i löpande text.

Tabell 5. Sammanfattning av förbättringspotential.

Sammanställning av samtliga förbättringspotentialer från intervjuerna, vilka framkom under intervjuerna, i första kolumnen. I raderna är det angivet med X om respondenten nämnde strategin som en förbättringspotential.

Strategi	ReTuren Lindängen	ReTuren Spårvägen	FixaTill i Lund	Magneten i Hässleholm	Returpunkt Sundbyberg	Pop-up i Stockholm	Fixoteket i Göteborg
Optimera öppettider			X	X	X		X
Öppet för alla		X					
Erbjuda lagning			X		X		
Utöka verkstad				X			
Workshops				X	X		
Marknadsföring				X		X	X
Mobil variant	X	X		X			
Struktur i bytेशörna		X					
Nå fler platser						X	
Aktörers kompetens							X
Tydliga mål							X
Samarbete med Myrorna					X		

Att anpassa och optimera öppettiderna efter besökarnas önskemål ansågs vara förbättringspotential enligt respondenterna för FixaTill, Magneten, Returpunkt Sundbyberg samt Fixoteket. Fixotekens öppettider optimerades under projektets gång, vilket var lyckat. Ambitionen är att ReTuren på Spårvägen ska vara tillgänglig för alla i framtiden, då kan optimerade öppettider vara aktuellt. Att få struktur i bytेशörnan i ReTuren-boden tros kunna bidra till ett trevligare intryck, vilket i sin tur får personer att återbruka.

FixaTill och Returpunkt Sundbyberg hade mottagit önskemål om att ta emot föremål för lagning, för att sedan sälja eller placera i bytेशörnan. Magnetens verkstad (Makerspace) kan utökas med fler verktyg och mer resurser. Returpunkt Sundbyberg kunde förbättras genom att erbjuda workshops, något de inte gör idag, och Magneten ville erbjuda fler workshops. Genom workshops kan fler personer nås

och intresset för återbruk kan öka. Respondenterna för Magneteten, Pop-up och Fixoteket ville utöka och förbättra sin marknadsföring för att få fler att besöka återbruket, men även sprida kunskap och avfallshantering och återbruk. Pop-up hade inför säsongen 2020 uppdaterat sina containrar med en ny färg och stor informerande text, vilket de hoppas kunna bidra till att fler besöker dem. För att nå fler platser och personer vill respondenterna för ReTuren och Magneteten ha en mobil variant av sitt återbruk. Även Pop-up ska kunna nå fler platser är förhoppningen, men då med tält eller lastbil.

I projektet med Fixoteket ingick flera aktörer, vars kompetenser hade kunnat utnyttjas mer under. Dessutom skulle mätbara mål satts upp för Fixoteket, för att kunna utvärdera projektet bättre. Returpunkt Sundbyberg samarbetade med Myrorna, vilket de ville fortsätta med.

4.2.4 Beteendeförändring

Vad gäller beteendeförändring hade endast FixaTill och Returpunkt Sundbyberg gjort en utvärdering och faktiskt kunnat påvisa en förändrad syn på och intresse för återbruk samt ändrat beteende hos besökarna. Övriga respondenter svarade på frågan baserat på egna, eller personalens, uppfattningar. Besöksantalet på ReTuren på Lindängen, Magneteten, Pop-up och Fixoteket har med tiden ökat, vilket samtliga respondenter anser indikera på ett ökat intresse för återbruk. Byteshörnorna användes mer med tiden samt även intresset för de erbjudna tjänsterna. Flera av respondenterna uppger att personalen på återbruket har fått positiva kommentarer från besökare, vilket även tyder på ett intresse för återbruk.

4.3 Resultat från enkäten om ReTuren på Spårvägen

Totalt inkom 47 svar på enkäten, samtliga svar har kategoriserats och sammanställts nedan. Svaren presenteras nedan genom en kort sammanfattning i punktform, sedan i löpande text.

- *Fler än hälften av respondenterna hade använt sig av byteshörnan eller den tillfälliga containern. Det var vanligare att lämna än att ta föremål.*

Av de 47 respondenter som svarade på enkäten hade 27 respondenter klickat i ”ja” på första frågan om de använt sig av byteshörnan inne i ReTuren-boden eller den tillfälliga containern. På följdfrågan (endast för de som svarade ja) svarade 12 respondenter att de både lämnat och tagit föremål, ytterligare 12 hade bara lämnat och 3 respondenter hade bara tagit.

- ▶ *Det är smidigt och bra att använda sig av ReTuren.*

Fråga tre handlade om varför, eller varför inte, respondenterna hade använt sig av bytेशörnan eller den tillfälliga containern. Denna fråga verkar ha missuppfattats av 16 respondenter då de endast svarat att de har, eller inte har, använt sig av ReTuren. Av de som använt sig av ReTuren, och inte missuppfattat frågan, uppgav 8 respondenter att de tyckte det var smidigt och bra att kunna lämna föremål de inte behöver, och ta föremål de behöver. 4 respondenter som använt sig av ReTuren svarade att återbruk medförde miljöfördelar. 16 respondenter svarade att de inte använt ReTuren då de inte haft behov och resterande 3 sa att de inte haft tid.

- ▶ *Alla var positiva till ReTuren.*

Samtliga respondenter var positiva till ReTurens möjligheter till återbruk (fråga fyra). Fyra respondenter utvecklade sitt positiva svar med en misstanke om att det kommer bli stökigt om trasiga och/eller för många föremål lämnas och det inte gallras ut, något som inte ansågs vara positivt.

- ▶ *En tredjedel av respondenterna inkom med förbättringsförslag.*

Fråga fem lät respondenterna svara huruvida de ansåg att ReTuren saknade något, 19 respondenter svarade att de inte vet och 14 svarade nej. Resterande 14 respondenter gav feedback på vad som kan förbättras, 4 av dessa tyckte bytेशörnan behövde mer plats och bättre ordning. 7 respondenter gav följande övriga förbättringsförslag: flyttkartonger, kaffemaskin, permanent container, utlåning av verktyg, möjlighet att slänga trasiga textilier, växt-/sticklingsbyte och insamling av mediciner. De sista tre svaren var mindre konkreta och handlade om att folk borde dela med sig mer, placeringen skulle vara bättre samt att problem med skräpiga sopstationer i området inte upphört.

- ▶ *Drygt 11 procent av respondenterna har börjat tänka mer på att återbruka.*

Gällande beteendeförändring svarade 5 respondenter att de hade ändrat sin syn på, eller intresse för, återbruk (fråga sex), trots att alla 5 inte hade använt sig av ReTuren. 1 respondent svarade "övrigt" och skrev att den inte visste att det var möjligt att få en ReTuren till sitt kvarter och var positiv till det. På följdfrågan svarade de 5 respondenterna att de börjat tänka mer på att återbruka och att de återbrukar mer när det finns lättillgängligt. Samma respondent som svarat övrigt på föregående fråga skrev igen att den var glad för initiativet.

4.3.1 Sammanfattning av enkätsvar

Användarna av ReTuren på Spårvägen positivt inställda till ReTuren-boden. Att boden inte varit öppen mer än ett par veckor, samt att inga evenemang har kunnat hållas, bidrog till att flera av respondenterna inte haft tid eller behov att använda ReTuren. Dessutom är inte alla lägenheter i kvarteret färdigbyggda eller bebodda ännu. Antagligen kommer ReTuren få fler besök när kvarteret är färdigt och fler personer bor där. Trots att ReTuren varit öppen en kort tid inkom respondenterna med några förbättringsförslag, vilka diskuteras vidare i avsnitt 5.2.

4.4 Ingående studie av ReTuren på Spårvägen

I detta avsnitt jämförs ReTuren på Spårvägen kort med de framgångsrika strategier som identifierats under intervjuerna i en checklista (tabell 5).

Tabell 5. Checklista för ReTuren på Spårvägen.

Checklista över affärsmodellernas komponenter samt framgångsrika strategier från intervjuerna, samt huruvida ReTuren innehar dessa eller ej.

Framgångsrika strategier	ReTuren
Aktörer utöver VA SYD	Nej
Finansiering från extern part	Nej
Bytेशörna	Ja
Verkstad	Nej
Lämning av farligt avfall	Ja
Lämning av grovavfall	1 gång / månad
Utlåning av verktyg	Nej
Workshops	Ja
Hållbarhetsaspekt: miljömässiga	Ja
Hållbarhetsaspekt: sociala	Nej
Kvartersnära	Ja
Gratis	Ja
Tillgängligt för allmänheten	Nej
Personal	Nej
Optimerade öppettider	Ja
Undersökning av lokala intressen	Nej

Denna ingående studie avser att besvara den andra frågeställningen, samt låta användarnas åsikter nå VA SYD, för att sedan förbättra ReTuren efter de lokala behov och intressen som finns hos användarna, vilka inte framkommer genom intervjuerna med aktörerna för återbruket. En mer ingående och analyserande studie återfinns i avsnitt 5.2, där även förbättringspotential identifierade i intervjuerna samt enkätsvaren diskuteras.

Den övergripande skillnaden mellan ReTuren på Spårvägen och de andra återbruken är att ReTuren inte är bemannad, samt att den endast är tillgänglig för boende i kvarteret. Boden har öppet 06–21, vilket kan anses vara optimerade öppettider då boende har tillgång till boden flera timmar varje dag. Endast enkla funktioner som bytेशörna och lämning av farligt avfall är tillgängligt i ReTuren-boden. Detta leder till att ReTuren inte blir en social mötesplats, och därför anses det inte förekomma både sociala och miljömässiga hållbarhetsaspekter. Ytterligare en skillnad är att VA SYD är ensam aktör och finansier för återbruket.

En gång i månaden kan större föremål och grovavfall lämnas, i samband med det ska det ibland hållas workshops. Genom att erbjuda workshops kan ReTuren bidra till en mer social mötesplats.

5 Diskussion

Nedan diskuteras svaren på uppsatsens frågeställningar, uppdelat under tre olika rubriker, i kronologisk ordning. Diskussionen avslutas med en metoddiskussion samt förslag på framtida studier.

5.1 Affärsmodeller för kvartersnära återbruk i Sverige

I denna uppsats har sju olika kvartersnära återbruk identifierats utifrån valda avgränsningar. Återbruken är alla kvartersnära, flera av dem är centralt placerade, vilket anses vara en avgörande faktor för att personer ska återbruka mera enligt Watson et al. (2017). Även Björkåfrihet (Hällje, 2019) redovisade att personer är mer benägna att återbruka om möjligheten finns nära och att det är enkelt, något samtliga återbruk i denna uppsats uppfyller. Endast FixaTill i Lund och Returpunkt Sundbyberg har faktiskt undersökt sina användares syn på och intresse för återbruk, vilket visade positiva resultat sedan respektive återbruk öppnade. Samtliga respondenter sa att deras användare var positiva till återbruket och verkade vara intresserade, men kunde inte vara helt säkra då alla inte gjort en undersökning. Inget återbruk har heller jämfört mängden farligt avfall i restavfallet i närområdet innan och efter återbrukets start.

I de fall då både miljömässiga och sociala hållbarhetsaspekter kom på tal (ReTuren på Lindängen, FixaTill, Magneten och Fixoteket) fanns externa finansiärer. Sammantaget verkar externa aktörer och finansiärer vara en strategi för att integrera sociala hållbarhetsaspekter i återbruket. Att kunna integrera sociala hållbarhetsaspekter i återbruket kan även ses som en fördel för att locka samarbetspartners och finansiärer, precis som Antikainen & Valkokari (2016) belyser vara värdeökande. Café och workshops är exempel på där den sociala hållbarheten kan integreras.

I flera av intervjuerna talades det om svårigheten att hitta aktörer, utöver det kommunala avfallsbolaget, och finansiärer då återbruket skulle gå från projekt till löpande verksamhet, något även VA SYD ser en utmaning i. Några respondenter talade om aktörers roll, att den var avgörande för att återbrukets upprätthållande. Olika aktörer har olika kompetens, vilket kan bidra till ett bredare återbruk som kan integrera flera hållbarhetsaspekter.

5.2 Ingående studie: ReTuren på Spårvägen

ReTuren på Spårvägen är, som tidigare nämnt, endast tillgänglig för boende i kvarteret. Öppettiderna är generösa, dock är utbudet av tjänster inte lika generöst: endast bytेशörna och lämning av farligt avfall. En gång i månaden erbjuds insamling av större avfall, vid dessa tillfällen ska även workshops erbjudas. På grund av rådande situation med Covid-19 och begränsningar av offentliga sammankomster, har inga workshops hållits sedan öppningen i februari 2020. Genom att ha workshops kan information om återbruk spridas, vilket i sin tur kan bidra till ett ökat intresse och ändrat beteende gällande återbruk, vilket även Cole et al. (2014) poängterar. Workshops kan även bidra till en social mötesplats. En fördel med att ReTuren endast är till för boende i kvarteret är att sammanhållningen boende emellan kan öka med workshops och event kring ReTuren.

För att göra ReTuren på Spårvägen tillgänglig för andra utöver boende i kvarteret krävs det att boden är bemannad, något VA SYD vill möjliggöra. Bemanning kan innebära att bytेशörnan hålls ren och strukturerad, vilket sågs som en förbättringspotential redan vid start. Med bemanning kan även verkstad erbjudas och utlåning av verktyg möjliggöras, vilket kan locka fler besökare. Eftersom området är nybyggt kan behovet av verktyg antas vara högt. Att ha en lånepool med verktyg, jämfört med om alla hushåll skulle köpa egna verktyg är både billigare och miljövänligare. Ett förslag är att införa en lånepool med verktyg, eventuellt att utlåning ska ske vissa tider då boden kan vara bemannad, exempelvis i samband med containerdag och workshops. Ytterligare ett förslag är att fastighetsägarna kan ansvara för en lånepool av verktyg i samarbete med ReTuren.

Likt ReTuren på Lindängen kan även här erbjudas café för att skapa en social mötesplats, något som även kan intressera andra aktörer, i enlighet med vad Antikainen & Valkokari (2016) anser vara värdeökande. Café är dock inte ett måste för att skapa en social mötesplats. Precis som FixaTill, Magneteten och Fixoteket kan lokalen med dess erbjudna tjänster bli en social mötesplats. Om samarbete med andra aktörer inleds kan arbetsmöjligheter finnas. Precis som på Lindängen kan delar av ReTuren bemannas av Riksförbundet för Social och Mental Hälsa. Fixoteket i Göteborg belyste samarbetet med andra aktörer som något positivt, därav rekommenderas det att ReTuren på Spårvägen inleder samarbete med andra aktörer. Ett alternativ, likt Returpunkt Sundbyberg är att samarbeta med Myrorna, eller liknande, för att ta emot föremål och placera i bytेशörnan alternativt ge vidare föremål som inte tas från bytेशörnan. Samarbete med en textilinsamlare kan även inledas, då den framkom i enkäten att intresse för insamling av textilier fanns. Vidare kan även kulturförvaltningen tillfrågas, då de är aktuella i ReTuren på Lindängen. Miljöförvaltningen, som ska driva arbetet för hållbar utveckling i Malmö stad bör även tillfrågas, då det kan ligga i deras intresse att öppna ReTuren för allmänheten och bidra till en mer hållbar konsumtion i staden.

Gällande de lokala förutsättningarna och intressen har ingen undersökning gjorts från VA SYDs sida, däremot kan enkätundersökningen i denna uppsats bistå med användares åsikter. I undersökningen svarade flera respondenter att de inte haft tid eller behov av att besöka ReTuren, något som kan antas ändras med tiden då boden endast varit öppen några veckor vid enkätens utskick. Flera av förbättringsförslagen handlade om att organisera byteshörnan med bättre möjligheter att hänga upp kläder och placera föremål. Ett enkelt sätt är att sätta upp fler hyllor, korgar och galgar. En hylla skulle kunna vara växt-/sticklingsbyte, vilket en respondent i enkäten efterfrågade. Precis som i Fixoteket kan en anslagstavla hängas upp där boende kan annonsera om föremål de vill sälja som inte får plats i byteshörnan. Anslagstavlan kan även användas till att efterlysa föremål.

För att sammanfatta har ReTuren möjlighet att utvecklas. Att samarbeta med andra aktörer kan vara gynnsamt. Förslag på samarbetspartners är följande: Miljöförvaltningen, Kulturförvaltningen, Riksförbundet för Social och Mental Hälsa, Myrorna (eller andra liknande organisationer) och fastighetsägarna. Boden kan bemannas och öppnas för allmänheten, fler tjänster kan erbjudas och på så sätt locka fler besökare. Bodeen skulle kunna bli en social mötesplats och då bidra med både miljömässiga och sociala hållbarhetsaspekter, vilket kan locka aktörer till att vilja samarbeta. Initialt behöver inte alla tjänster erbjudas, då det kan bli kostsamt och svåradministrerat. Dessutom är inte kvarteret färdigbyggt, vilket innebär att de lokala intressena kan ändras när samtliga boende är inflyttade. Att kunna lämna farligt avfall och grovavfall är för tillfället svårt om personer inte har tillgång till bil, då Malmö stads ÅVC:er ligger utanför stadskärnan. Med ReTuren på Spårvägen möjliggör dock denna tjänst för personer som bor centralt och inte har tillgång till bil. Inledningsvis kan mindre insatser göras stegvis för att öka intresset samtidigt som de lokala behoven undersöks, för att sedan utforma det optimala ReTuren efter de lokala önskemål och förutsättningar som finns. För att ytterligare locka aktörer och finansiärer bör samtliga sociala och miljömässiga fördelar redovisas i förslaget.

5.3 Utformning av kvartersnära återbruk för bästa effekt

Att utforma ett kvartersnära återbruk på bästa möjliga sätt kan bidra till ändrad syn på, och ökat intresse för återbruk samt öka återbrukandet, något som eftersträvas av samtliga återbruk i denna uppsats. Nedan följer framgångsrika strategier, vilka bör prioriteras samt strategier som bör undvikas för att utforma ett kvartersnära återbruk på bästa sätt. Strategierna är inte garanterade att passa alla affärsmodeller och återbruk, därför är det viktigt att undersöka och ta hänsyn till de lokala behov och intressen som finns vid utveckling av ett kvartersnära återbruk.

För att utforma återbruket och anpassa efter de lokala förutsättningar och intressen som finns bör en undersökning göras innan start. Likt FixaTill i Lund kan

då återbruket anpassas efter kundernas önskemål och då bidra till fler besök och ökat återbrukande. Genom undersökningen kan tjänsterna och öppettiderna anpassas. Att kontinuerligt undersöka det lokala behovet och intresset bör även prioriteras, då det kan ändras. Det visade sig att en kombination av tjänster bidrog till ett helhetskoncept och ansågs vara lyckat. Att erbjuda olika tjänster gör även att fler personer med olika intressen och behov nås. Placeringen av återbruket är även av stor vikt, ett centralt läge med mycket folk i rörelse är optimalt, vilket även går i linje med slutsatserna från Watson et al (2017).

Att återbruket ligger nära bostäder är också en fördel, speciellt för personer som inte har tillgång till bil och därför har svårt att ta sig till en ÅVC, som ofta ligger utanför staden. Det bidrar även till ett minskat behov av att äga en bil eller att köra bil, vilket i sin tur bidrar till minskad trafik i staden och minskade utsläpp, något många städer strävar efter. Därför är det viktigt att även personer utan bil ska kunna lämna föremål till återbruk, då föremålen annars riskerar att slängas. Med kvartersnära återbruk kan återbrukandet öka, och förhoppningsvis kan andelen återbrukbara föremål som lämnas till ÅVC minska. En fjärdedel av det insamlade materialet på två ÅVC:er hade kunnat återbrukas enligt Milios & Dalhammar (2020), men går trots det i dagsläget ofta till återvinning. Om dessa föremål istället lämnats till återbruk hade både vinster inom miljö och ekonomi kunnat tas tillvara på. Björkåfrihet redovisade att ett second hand-klädesplagg motsvarade 194–394 nyproducerade plagg (Hällje, 2019), alltså finns det stora miljövinster att ta till vara på kläder genom att de återbrukas. I en byteshörna kan kläder enkelt återbrukas och miljövinsten bli stor.

Ett mobilt återbruk kan med fördel nå fler platser, men kanske kan inte flera olika tjänster erbjudas utan endast ett par. Platserna kan anpassas efter var intresset finns. Det mobila återbruket skulle kunna vara, likt Pop-up i Stockholm, en container. Det kan även vara något mindre, som en lastbil, lådcykel eller tält. Genom att nå fler platser nås även fler personer, vilket kan ses som gratis marknadsföring och i sin tur kan ändra synen på återbruk samt ökat återbrukandet.

Att ha personal i lokalen är ett måste om flertal tjänster ska innefattas samt om det ska vara tillgängligt för allmänheten, enligt M. Castor. Personal innebär inte bara kostnad, det innebär även att besökare kan få tips, inspiration och hjälp med frågor kring återbruk. Att ha en kunnig personal på plats kan inspirera till att återbruka mera. Att utforma lokalen på ett sätt som får besökare att tänka mer ”trevlig lokal” än soprum kan vara något att ta i beaktning vid utformning av interiören, precis som Returpunkt Sundbyberg gjort.

Att anordna workshops med olika teman inom återbruk bidrar till informationsspridning och den sociala hållbarhetsaspekten. Att sprida information kan i sin tur leda till ändrat beteende, i detta fall ett ökat återbrukande, något Cole et al. (2014) påvisar i sin studie. Att informera om miljövinsten av återbruk kan dessutom öka återbrukandet, i alla fall enligt respondenterna i Naturvårdsverkets undersökning (2019 b). Därför bör återbruket lägga tid på marknadsföring och

informationsspridning, för att nå ut till fler personer och locka besökare. Vidare gällande den sociala aspekten är det med fördel att kunna erbjuda en lokal där besökare kan mötas, exempelvis i en verkstad där det bjuds på kaffe. Att ha en plats att träffa andra personer på kan för många personer vara viktigt, och återbruket kan här spela stor roll, vilket det gjort på ReTuren på Lindängen och FixaTill i Lund. Att återbruket och dess tjänster dessutom är gratis ses som en stor fördel, och bör vara grundläggande i utformandet av ett nytt återbruk. På så vis har alla personer, oavsett privatekonomi, möjlighet att besöka och använda återbruket.

Gällande finansiering är det en fördel att inkludera flera aktörer, något som kan göras genom att påvisa att både miljömässiga och sociala hållbarhetsaspekter ingår i återbruket. Att involvera flera aktörer bidrar till bredare kunskap och mer erfarenheter, vilket kan vara positivt för att återbruket ska nå en bredare målgrupp. Det kan vara kostsamt att samla in föremål till återbruk, därför tror Milios & Dalhammar (2020) att samarbeten inom området är viktigt. Samarbeten kan påverka marknaden, leda till mer utvecklat och omfattande återbruk vilket kan leda till ett ökat intresse. Samarbeten inom området är alltså positivt för återbruket, inte minst för de miljövinster som görs, utan även för sociala och ekonomiska vinster. Second hand-organisationer kan ta emot föremål som inte blir tagna ur byteshörnan, och återbruket kan tvärtom också ta emot föremål som inte blir sålda, då det visade sig vara lyckat på Returpunkt Sundbyberg.

För att återbruk ska få ett uppsving och miljövinster samt ekonomiska vinster ska tas tillvara på behövs fler kvartersnära återbruk, just för att fler personer ska ha möjlighet till återbruk. Att möjliggöra återbruk är grundläggande för att uppnå en beteendeförändring, vilket även Cox et al. (2010) påpekar, samt att lokala aktörer är de som kan möjliggöra detta, exempelvis VA SYD. Att få Malmö stads invånare att konsumera mer hållbart kan vara genom att upprätta fler kvartersnära återbruk. Om invånarna inte har möjlighet att återbruka, kommer de inte göra det. Men med fler kvartersnära återbruk får fler möjligheten att konsumera hållbart, och kanske sker en beteendeförändring hos invånarna och återbrukandet ökar. Därför bör Malmö stad ha ett intresse i att investera i fler kvartersnära återbruk i staden.

5.4 Metoddiskussion och framtida studier

Det kan finnas fler kvartersnära återbruk i Sverige, dock har inte dessa kunnat identifierats och kontaktas till följd av uppsatsens begränsade tid. Fler hade kunnat identifierats genom ytterligare sökningar på Google, samt genom att fråga alla kommuner i Sverige om de har ett återbruk inom ramarna för denna uppsats. De sju identifierade återbruken hade flera framgångsrika strategier och förbättringspotential att dela med sig av, vilket resulterade i långa intervjuer och bra underlag för uppsatsens forskningsfrågor. Genom att skicka intervjufrågorna på förhand fick

respondenten betänketid och var förhoppningsvis väl förberedda inför intervjun. Det, tillsammans med att respondenten fick läsa igenom sammanställningen av intervjun och komplettera vid behov, bidrog till att missförstånd undveks och resultatet anses vara tillförlitligt. Vad de olika respondenterna ansåg vara en framgångsrik strategi samt förbättringspotential var kopplat till det specifika återbruket, vilket innebär att strategierna eventuellt inte kan appliceras på alla andra återbruk. Dock har det gett en indikation på vad som kan vara framgångsrikt och vad som är ständigt förbättringspotential, vilket kan vara bra att ha i åtanke vid framtida utveckling av kvartersnära återbruk. Som tidigare nämnt är det viktigt att ta de lokala förutsättningarna och behoven i beaktning.

Gällande enkätundersökningen var den initiala planen att anonyma intervjuer skulle hållas med besökare av ReTuren på Spårvägen. Dock var det inte möjligt och enkäter fick utformas med kort varsel. Med tanke på att nästan hälften av respondenterna missuppfattade en fråga hade det lättare kunnat identifierats vid en intervju, och missuppfattningen hade inte blivit lika utbredd. Dock var antalet respondenter och förslag på förbättringsförslag över förväntan med hänsyn till det korta tidsutrymme som fanns samt att enkäten skickades ut av en mellanhand (fastighetsägarna). Mellanhanden gjorde det även svårt att veta hur många som nåtts av enkäten, då inte alla svarade om de hade vidarebefordrat enkäten till sina boende eller inte. Om undersökningen skulle gjorts om hade intervjuer på plats föredragits.

Förslagen som ges i denna uppsats medför inte några omfattande etiska konflikter. Om något skulle det bli en konflikt mellan aktörer och finansärer gällande vilka mål, exempelvis miljö- eller sociala mål, som bör prioriteras och hur resurser ska fördelas. Beteendeförändring hos människor associeras inte alltid med något med något positivt. Förhoppningsvis kommer återbruk, beskrivet i denna uppsats, bidra med en positiv beteendeförändring i den bemärkelse att återbruk innebär ett kliv upp i avfallshierarkin och hushållning med resurser. Att värna om jordens resurser är ett måste för att utveckla ett mer hållbart samhälle och då (förhoppningsvis) kunna hantera klimatkrisen.

Framtida studier inom området bör fokusera på möjligheten och intresset för kommuners och dess avfallsbolag att prioritera återbruksverksamheter likt återbruken i denna uppsats. Inom avfallsbranschen läggs lite fokus på att arbeta cirkulärt, exempelvis genom att stötta och ta fram affärsmodeller för återbruk. Istället fokuseras det mer på återvinning, vilket är ett steg ner på avfallshierarkin och inte lika miljövänligt som att ta tillvara på befintliga resurser. Precis som Kunamaneni et al. (2019) konstaterar kan politiska styrmedel behövas för att en omställning ska kunna ske i hela samhället. Om inte regeringen premierar att arbeta högre upp i avfallshierarkin är det svårt för de kommunala avfallsbolagen att göra det. Dessutom är det svårt för avfallsbolagen att få ihop ekonomin utan bidrag från externa parter. Utan ekonomiskt kapital riskerar de kvartersnära återbruken att inte överleva, och då försvinner en viktig del i arbetet med att göra återbruk tillgängligt för befolkningen, vilket gör det svårt att öka återbrukande och klättra i avfallshierarkin.

6 Slutsats

I denna uppsats har sju kvartersnära återbruk och dess respektive affärsmodell undersökts. Flera framgångsrika strategier och förbättringspotential har identifierats för varje återbruk. Att vara beläget på en plats med mycket folk i rörelse och erbjuda flera tjänster sågs som framgångsrika strategier. Även att involvera flera aktörer i affärsmodellen har varit lyckat för några av återbruken, men vissa såg svårigheter med att få aktörer intresserade. Gällande förbättringspotential ansåg flera av respondenterna att deras tjänster kunde utvecklas, fler tjänster kunde erbjudas, öppettiderna optimeras och att mer fokus borde läggas på marknadsföring.

När det kommer till ReTuren på Spårvägen i Malmö och hur affärsmodellen kan utvecklas finns det goda möjligheter. Att utöka tjänsterna som erbjuds vore positivt, exempelvis med en bättre organiserad byteshörna, utlåning av verktyg, anslagstavla och fler workshops. I längden kan café och verkstad eventuellt vara aktuellt. Dock kan personal och finansiering krävas vid utökning. Genom att påvisa de miljömässiga och sociala hållbarhetsaspekter som ReTuren kan bidra med finns en förhoppning om att flera aktörer är intresserade av att samarbeta och finansiera. Fler aktörer kan dessutom innebära fler arbetsmöjligheter och även bredare kompetens. Exempelvis kan Miljöförvaltningen och Kulturförvaltningen i Malmö Stad tillfrågas för samarbete. Även någon second hand-organisation kan tillfrågas för samarbete vad gäller byteshörnan. Att göra en undersökning i kvarteret när det är färdigbyggt kan vara bra underlag för en vidareutveckling av ReTuren och bör prioriteras.

Att utforma ett återbruk på bästa möjliga sätt kan leda till en ändrad syn på och ökat intresse för återbruk, samt ökar återbrukandet. För att lyckas med det bör återbruket placeras på en central plats där folk rör sig. Återbruket bör vara tillgängligt för alla, gärna med generösa öppettider och flera olika gratis tjänster, så som byteshörna, verkstad, utlåning av verktyg, mini-ÅVC och workshops. De framgångsrika strategier och förbättringspotential som behandlats i denna uppsats kanske inte funkar för alla kvartersnära återbruk. Därför är det viktigt att undersöka de lokala behoven och intressen, gärna i ett tidigt skede samt löpande. Att sprida information om återbruk och miljöfördelarna med att återbruka är en viktig faktor för att få personer att ändra syn på återbruk, bli mer intresserade och då även att återbruka mer. Slutligen bör återbruk med fördel prioriteras mer av regeringen såväl som de kommunala avfallsbolagen, för att bidra till en beteendeförändring och öka återbrukandet. Genom ökat återbruk kan högre steg i avfallshierarkin nås och bidra till att Sveriges miljömål och målen i Agenda 2030 uppnås.

7 Tack

Jag skulle främst vilja tacka Marie Castor på VA SYD som gett mig möjligheten att skriva denna uppsats. Jag vill även rikta ett stort tack till min handledare Charlotte Leire som hjälpt mig att hitta rätt inriktning för mitt arbete och få mig på rätt spår när saker inte gått som planerat. Tack till min grupphandledare Carl Dalhammar, som hjälpte mig komma i kontakt med Charlotte och under gruppmötena kom med nyttig feedback. Vidare vill jag tacka Helena Ensegård på Miljöbron för den feedback hon bidragit med under hela skrivandet.

Jag vill även tacka alla respondenter i intervjuerna; Marie Castor och Savita Upadhyaya från ReTuren, Matilda Öhgren från FixaTill, Anton Henryson från Magneteten, Marcus Jäger från Returpunkt Sundbyberg, Karin Sundin från Pop-up Stockholm och Nina Wolf från Fixoteket. Ett tack går även ut till de anonyma respondenterna av enkäten, även om ni kanske aldrig nås av tacket.

Jag vill även rikta ett tack till mina nära och kära som gett mig feedback på skrivandet och stöttat mig när jag behövt det som mest. Utan er hade det inte gått att slutföra detta examensarbete under de speciella omständigheterna som varit.

Slutligen, ett stort tack till alla som på ett eller annat sätt bidragit till detta examensarbete, vilket till slut resulterade i min efterlängtnade masterexamen inom Miljövetenskap. Tack!

Lund, maj 2020

Maja Dahlbom

8 Referenser

- Antikainen, M. & Valkokari, K., (2016). A Framework for Sustainable Circular Business Model Innovation. *Technology Innovation Management Review*, 6(7), 5–12. <https://doi.org/10.22215/timreview%2F1000>
- Avfall Sverige. (2018 a). *Guide #9: Juridiska förutsättningar för förebyggande och återanvändning*.
- Avfall Sverige. (2018 b). *Potential för ökad återanvändning – fallstudie återvinningscentraler* (Rapport no 2018:29).
- Avfall Sverige. (2019). *Svensk avfallshantering 2018*. https://www.avfallsverige.se/fileadmin/user_upload/Publikationer/SAH_2019.pdf
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3 uppl.). Liber.
- Castellani, V., Sala, S. & Mirabella, N. (2015). Beyond the throwaway society: a life cycle-based assessment of the environmental benefit of reuse. *Integrated Environmental Assessment and Management*, 11(3), 373–382. <http://dx.doi.org/10.1002/ieam.1614>
- Cole, C., Osmani, M., Quddus, M., Wheatley, A. & Kay, K. (2014). Towards a zero waste strategy for an English local authority. *Resources, Conservation and Recycling*, 89, 64–75. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2014.05.005>
- Cooper, D.R. & Gutowski, T.G. (2015). The environmental impacts of reuse: a review. *Journal of Industrial Ecology*, 22(1), 38–56. <http://dx.doi.org/10.1111/jiec.12388>
- Cox, J., Giorgi, S., Sharp, V., Strange, K., Wilson, D.C. & Blakey, N. (2010). Household waste prevention – a review of evidence. *Waste Management and Research*, 28(3), 193–219. <http://dx.doi.org/10.1177/0734242X10361506>
- Dalhammar, C. & Milios, L. (2016). Policies to support reconditioning and reuse of ICT. *Electronics Goes Green 2016+, EGG 2016* [7829845] Institute of Electrical and Electronics Engineers Inc. <https://doi.org/10.1109/EGG.2016.7829845>
- Direktiv 2008/98/EG. *Om avfall och om upphävande av vissa direktiv*. Europaparlamentet och Europeiska unionens råd. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sv/TXT/?uri=celex%3A32008L0098>
- Ejlertsson, G. (2010). *Enkäten i praktiken – en handbok i enkätmetodik* (2 uppl.). Studentlitteratur.
- Ellen MacArthur Foundation. (2017). *What is the circular economy?* Hämtad 2020-04-28 från, <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/what-is-the-circular-economy>

- Europeiska kommissionen. (2020). *Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe*. https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/new_circular_economy_action_plan.pdf
- Fortuna, L. M. & Diyamandoglu, V. (2017). Optimization of greenhouse gas emissions in second-hand consumer product recovery through reuse platforms. *Waste management*, 66, 178–189. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2017.04.032>
- Ghisellini, P., Cialani, C. & Ulgiati, S. (2016). A review on circular economy: the expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. *Journal of Cleaner Production*. 114, 11-32. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.09.007>
- Hällje, P. (2019). *Återbruksbarometern 2019, del 1 – En enda nyttillverkad jacka har större klimatpåverkan än 393 secondhand-jackor*. Björkåfrihet. <http://emmausbjorka.se/wp-content/uploads/2019/12/%C3%85terbruksbarometern-2019-del-1.pdf>
- Kunamaneni, S., Jassi, S. & Hoang, D. (2019). Promoting reuse behaviour: Challenges and strategies for repeat purchase, low-involvement products. *Sustainable Production and Consumption*, 20, 253-272. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2019.07.001>
- Lewandowski, M. (2016). Designing the Business Models for Circular Economy - Towards the Conceptual Framework. *Sustainability*, 8(1), 43. <https://doi.org/10.3390/su8010043>
- Lind, R. (2014). *Vidga vetandet – En introduktion till samhällsvetenskaplig forskning* (1 uppl.). Studentlitteratur.
- Linder, M. & Williander, M. (2015). Circular Business Model Innovation: Inherent uncertainties. *Business Strategy and the Environment*. 26(2), 182–196. <https://doi.org/10.1002/bse.1906>
- Malmö Stad. (U.å.). *Handlingsplan för miljöprogrammet - förslag till prioriterat arbete i Malmö stad 2019–2020*. https://malmo.se/Handlingsplan_for_miljoprogrammet-forslag_till_prioriterat_arbete_i_Malmo_stad_2019-2020.pdf
- Milios, L. & Dalhammar, C. (2020). Ascending the Waste Hierarchy: Re-use Potential in Swedish Recycling Centres. *Detritus*, 9, 27–37. <https://doi.org/10.31025/2611-4135/2020.13912>
- Mont, O., Plepys, A., Whalen, K. & Nußholz, J. L. K. (2017). *Business model innovation for a Circular Economy: Drivers and barriers for the Swedish industry – the voice of REES companies*. Mistra REES. http://lup.lub.lu.se/search/ws/files/33914256/MISTRA_REES_Drivers_and_Barriers_Lund.pdf
- Naturvårdsverket. (2018). *Att göra mer eller mindre – Nationell avfallsplan och avfallsförebyggande program 2018–2023* (Rapport no 6857). <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6857-8.pdf?pid=23951>
- Naturvårdsverket. (2019 a). *Begränsad klimatpåverkan – underlagsrapport till den fördjupade utvärderingen av miljömålen 2019* (Rapport no 6859). <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6859-2.pdf?pid=23953>

- Naturvårdsverket. (2019 b). *Hållbara textilier. Konsumentundersökning 2019*. Gullers Grupp. <https://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-sverige/regeringsuppdrag/2018/konsumentundersokning-webbpanel-2019.pdf>
- Nußholz, J. L. K. (2017). Circular Business Models: Defining a Concept and Framing an Emerging Research Field. *Sustainability*, 9(10). <https://doi.org/10.3390/su9101810>
- Osterwalder, A. & Pigneur, Y. (2010). *Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers*. John Wiley and Sons: Hoboken, New Jersey. USA. https://profesores.virtual.uniandes.edu.co/-isis1404/dokuwiki/lib/exe/fetch.php?media=bibliografia:9_business_model_generation.pdf
- Ranta, V., Aarikka-Stenroos, L. & Mäkinen, S. J. (2018). Creating value in the circular economy: A structured multiple-case analysis of business models. *Journal of Cleaner Production*, 201, 988-1000. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.08.072>
- Sveriges miljömål. (2017-05-19 a). *Mer om avfall och återanvändning*. Hämtad 2020-02-12, från, [http://www.sverigesmiljomal.se/atgardsomraden/avfall-och-ateranvandning/](http://www.sverigesmiljomal.se/atgardsomraden/avfall-och-ateranvandning/mer-om-avfall-och-ateranvandning/)
- Sveriges miljömål. (2017-11-17 b). *Begränsad klimatpåverkan - saker kommuner kan göra*. Hämtad 2020-03-03, från, <http://www.sverigesmiljomal.se/stod-och-rad-i-miljoarbetet/begransad-klimatpaverkan---saker-kommuner-kan-gora/>
- SFS 1998:808. *Miljöbalk*. Miljö- och energidepartementet. <http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1998:808>
- SFS 2017:725. *Kommunallag*. Finansdepartementet. <http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=2017:725>
- Thomas, C. & Sharp, V. (2013). Understanding the normalisation of recycling behaviour and its implications for other pro-environmental behaviours: A review of social norms and recycling. *Resources, Conservation and Recycling*, 79, 11–20. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2013.04.010>
- Tunn, V.S.C., Bocken, N.M.P., van den Hende, E.A., & Schoormans, J.L.P. (2019). Business models for sustainable consumption in the circular economy: an expert study. *Journal of Cleaner Production*, 212, 324-333. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.11.290>
- United Nations Development Programme (UNDP). (2015 a). *Frågor och svar*. Hämtad 2020-02-12, från <https://www.globalamalen.se/fragor-svar/>
- United Nations Development Programme (UNDP). (2015 b). *12 Hållbar konsumtion och produktion*. Hämtad 2020-02-12, från, <https://www.globalamalen.se/om-globalamalen/mal-12-hallbar-konsumtion-och-produktion/>
- VA SYD. (2019-12-17). *Om VA SYD*. Hämtad 2020-03-02, från, <https://www.vasyd.se/Artiklar/Om-VA-SYD/Om-VA-SYD>
- Watson D., Gylling A.C. & Thörn P. (2017). *Business Models Extending Active Lifetime of Garments Supporting Policy instruments*. Mistra Future Fashion. Rapport nummer 2017:7. <http://mistrafuturefashion.com/wp-content/uploads/2018/04/Mistra-report-3.2.4-Policies-for-Supporting-New-Business-Models.pdf>

Bilaga 1 – Intervjuguide

Nedan presenteras de frågor som ställts vid intervjuerna, vilka även skickades till respondenterna på förhand. De kursiva orden byttes ut till namnet på det aktuella återbruket respektive stad inför varje intervju.

- Berätta om *återbruket i stad*, vad är det? Hur ser affärsmodellen ut och vilka aktörer är inblandade?
- Vilka strategier har varit framgångsrika för *återbruket*?
- Vilka förbättringspotential finns för *återbruket*?
- Har det märkts någon beteendeförändring hos användarna vad gäller återbruk?
- Hur mycket återbrukas? Dvs. hur mycket lämnas in jämfört med vad som tas? (Ställdes till de som erbjuder byte av föremål genom en byteshörna)

Bilaga 2 – Enkätfrågor

Nedan presenteras frågorna i enkäten och eventuella svarsalternativ. Fritt svar innebar att respondenten fick formulera sitt svar själv. Frågorna med en stjärna var obligatoriska.

Har du använt dig av bytेशörnan inne i ReTuren-boden eller den tillfälliga containern? *

- Ja
- Nej

Om du svarade ja på föregående fråga, lämnade eller tog du något från bytेशörnan eller containern?

- Fritt svar

Varför/varför har du inte använt dig av bytेशörnan eller den tillfälliga containern? *

- Fritt svar

Vad tycker du om ReTurens möjlighet till återbruk? * (Återbruk = använda föremål igen, exempelvis genom att ta något från bytेशörnan)

- Fritt svar

Tycker du att ReTuren saknar något? *

- Fritt svar

Har du ändrat ditt intresse för, eller syn på, återbruk sen ReTuren öppnade? *

- Ja
- Nej
- Övrigt (möjlighet till fritt svar)

Om du svarade ja på föregående fråga, på vilket sätt har ditt intresse för, eller syn på, återbruk ändrats?

- Fritt svar